

Bakgrunn for utredningsprogram

Søker/sak:	E.ON Vind Sverige AB/ Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk	
Fylke/kommune:	Sør-Trøndelag/Selbu	
Ansvarlig:	Arne Olsen, KE	Sign.: <i>Arne Olsen</i>
Saksbehandlere:	Tale Helen Seldal/Lars Håkon Bjugan	Sign.: <i>Tale Seldal</i>
Dato:	04 APR 2013	
Vår ref.:	NVE 201103421-60 ke/lhb	KE 10/2013
Sendes til:	E.ON og Selbu kommune. Andre hørings- og orienteringsinstanser orienteres om utredningsprogrammet.	

Middelthuns gate 29
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO
Telefon: 22 95 95 95
Telefaks: 22 95 90 00
E-post: nve@nve.no
Internett: www.nve.no
Org. nr.:
NO 970 205 039 MVA
Bankkonto:
0827 10 14156

E.ON Vind Sverige AB— Melding om Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk i Selbu kommune, Sør-Trøndelag fylke. Sammenfatning av høringsuttalelser og fastsetting av utredningsprogram

Innhold

1	INNLEDNING.....	2
2	BEHANDLINGSPROSESSEN.....	2
2.1	HØRING.....	2
2.2	MØTER	3
3	INNKOMNE MERKNADER	3
3.1	LOKALE OG REGIONALE MYNDIGHETER.....	3
3.2	SENTRALE MYNDIGHETER	5
3.3	REINDRIFTSMYNDIGHET OG REINBEITEDISTRIKT.....	7
3.4	INTERESSEORGANISASJONER	8
3.5	GRUNNEIERE OG PRIVATPERSONER	15
3.6	TEKNISKE INSTANSER.....	20
3.7	MILJØVERNDEPARTEMENTETS MERKNADER	21
3.8	KOMMENTARER TIL MILJØVERNDEPARTEMENTETS MERKNADER.....	22
3.9	TEMATISK KONFLIKTVURDERING	22
4	GENERELT OM UTREDNINGSPROGRAM FOR VINDKRAFTVERK.....	23
5	NVES KOMMENTARER TIL UTREDNINGSPROGRAMMET	23
5.1	TILTAKSBESKRIVELSE.....	23
5.1.1	Vindressurser, økonomi og produksjon.....	23
5.1.2	Forholdet til andre planer	23
5.1.3	Infrastruktur og nettilknytning.....	24
5.2	SAMLEDE VIRKNINGER, PROSESS OG METODE	25
5.3	TILTAKETS VIRKNINGER FOR MILJØ OG SAMFUNN	26
5.3.1	Landskap	26
5.3.2	Naturmangfold.....	27
5.3.3	Inngrepsfrie naturområder og verneområder.....	28
5.3.4	Kulturminner og kulturmiljø.....	29
5.3.5	Friluftsliv og ferdsel.....	29

5.3.6	Forurensing	30
5.4	NÆRINGS- OG SAMFUNNSINTERESSER	32
5.4.1	Verdiskaping, hyttenæring og turisme	32
5.4.2	Landbruk	33
5.4.3	Reindrift	33
5.4.4	Luftfart og kommunikasjonssystemer	33
5.5	ANNET	34
5.5.1	Nasjonal plan for vindkraft	34
5.5.2	Habilitet	34
5.5.3	Verditap og kompensasjon	34
5.5.4	Klimaregnskap, nytte/kostnadsvurdering og energioptimering	34
5.5.5	Kvantifisering av miljøvirkninger	35
5.5.6	Ansvar ved nedleggelse av anlegget	36
5.5.7	Samfunnssikkerhet og forsyningssikkerhet	36

1 Innledning

NVE mottok 30.5.2011 melding fra E.ON Vind Sverige AB (E.ON) om Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk i Selbu kommune, Sør-Trøndelag fylke. Tiltaket ble meldt i medhold av plan og bygningsloven. Vindkraftverket er planlagt med en installert effekt på inntil 200 MW.

Det er planlagt å bygge inntil 75 vindturbiner i planområdet, hver med en installert effekt på 2-5 MW. Antatt årlig produksjon fra vindkraftverket er estimert til omlag 600 GWh. Foreslått planområde strekker seg fra Eggjafjellet i øst til kommunegrensen mot Klæbu og Melhus i vest.

Nettilknytning er planlagt via en ny 132 kV kraftledning parallellført med eksisterende 420 kV kraftledning, enten til Klæbu (linjeføring på 25 km) eller til Nea kraftstasjon (linjeføring på 50 km). Ved realisering av flere vindkraftverk som er meldt i området vil en felles tilknytningsløsning til eksisterende 420 kV sentralnettslinje være et mulig alternativ. Det er planlagt adkomstvei fra fylkesvei 968.

NVE gjennomførte offentlig høring av Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk våren 2012. På grunnlag av vedlegg II i forskrift om konsekvensutredninger, forslag til utredningsprogram, innkomne merknader og NVEs egne vurderinger, fastsetter NVE et utredningsprogram for tiltaket. Utredningsprogrammet følger i eget brev til tiltakshaver. I dette notatet sammenfattes og drøftes de uttalelser som har kommet inn i forbindelse med høring av melding om Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk.

2 Behandlingsprosessen

NVE har behandlet meldingen i medhold av plan- og bygningslovens *Forskrift om konsekvensutredninger*.

Meldingen om Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk er behandlet samtidig med to andre meldte tiltak sør for Selbusjøen; Stokkfjellet vindkraftverk i Selbu kommune og Brungfjellet vindkraftverk i Klæbu og Melhus kommuner, begge med TrønderEnergi Kraft AS som tiltakshaver.

2.1 Høring

Meldingen ble sendt på høring til berørte instanser 30.1.2012, med høringsfrist fastsatt til 1.4.2012. Følgende instanser/organisasjoner fikk meldingen til uttalelse:

Selbu kommune, Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Sør-Trøndelag fylkeskommune, Direktoratet for naturforvaltning, Statens landbruksforvaltning, Forsvarsbygg, Sametinget, Statens Vegvesen, Nasjonalt folkehelseinstitutt, Selbu Energiverk AS, TrønderEnergi Nett AS, Statnett SF, Norsk Ornitologisk Forening, Den Norske Turistforening, Trondhjems Turistforening, Norges Naturvernforbund, Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag, Natur og ungdom, Norges Miljøvernforbund, Bellona, Zero, Forum for natur og friluftsliv, Friluftslivets fellesorganisasjon

Friluftsrådernes Landsforbund, Trondheimregionens friluftsråd, NHO Reiseliv, Fortidsminneforeningen, Sør-Trøndelag Bondelag, Sør-Trøndelag Bonde- og Småbrukarlag

Norges Jeger- og Fiskerforbund Sør Trøndelag, Selbu JFL, Norges Skogeierforbund, Norskog, Allskog, Selbu Skogeierlag, Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL), Reindriftsforvaltningen i Alta, Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark, Riast/Hylling reinbeitedistrikt, Avinor AS, Luftfartstilsynet, Norkring AS, Meteorologisk institutt, Telenor– servicesenteret for nettutbygging

Meldingen ble sendt til orientering Olje- og energidepartementet, Norsk Institutt for by- og regionforskning og Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap.

Utsending av melding og utlegging til offentlig ettersyn ble kunngjort i Norsk lysingsblad, Adresseavisen og Selbyggen.

NVE har forelagt utredningsprogrammet for Miljøverndepartementet i henhold til *Forskrift om konsekvensutredninger* av 26.6.2009 § 8.

2.2 Møter

NVE arrangerte møte med lokale og regionale myndigheter og offentlig møte i Selbu 16.2.2012. På møtene orienterte NVE om saksbehandlingsprosessen. Tiltakshaver var representert, og orienterte om meldingen med forslag til utredningsprogram. Totalt møtte cirka 100 personer på det offentlige møtet.

3 Innkomne merknader

Det har kommet inn 42 høringsuttalelser til meldingen.

3.1 Lokale og regionale myndigheter

Selbu kommune fattet i Kommunestyret 14.5.2012 følgende vedtak:

"Selbu kommune vurderer det slik at tiltakshaver har laget et relativt grundig forslag til utredningsprogram. En påpeker likevel at utredningsprogrammet ikke vil gi tilstrekkelig kunnskap om konsekvensene av tiltaket og at det er behov for utredninger ut over det som blir beskrevet i utredningsprogrammet. Kommunen forventer at følgende blir innarbeidet i utredningsprogrammet:

- *Ny kartlegging av viktige viltinteresser. Kartleggingen må gjennomføres etter metodikken i "Viltkartlegging", DN håndbok 11-96, revidert i 2000. Det er viktig at metode og tidspunkt for kartlegging tilpasses til de aktuelle artene. Utredning av konsekvensene for viktige viltinteresser av etablering av vindkraftverk.*
- *Ny kartlegging av verdifulle naturtyper i området. Naturtyper skal kartlegges i henhold til DN-håndbok 1999-13. Utredning av konsekvensene for verdifulle naturtyper av etablering av vindkraftverk.*
- *Kunnskap om trekkende fugl. Utredning av konsekvensene for trekkende fugl av etablering av vindkraftverk.*

- Utdypende kartlegging av biologisk mangfold. Utredning av konsekvensene for biologisk mangfold av etablering av vindkraftverk.
- Vurdering om tiltaket vil berøre vannforekomster slik at tiltaket også må behandles etter vannforskriften.
- Kunnskap om samlet belastning på friluftsliv, herunder organisert friluftsliv/konkurranse.
- Kunnskap om samlet belastning for inngrepsfrie områder i regionen, og hvilke effekter dette indirekte kan få for biologisk mangfold og friluftsliv.
- En landskapsanalyse og kunnskap om samlet belastning på landskap.
- Ytterligere visualisering av møllene fra flere steder i bygda, samt fra hytteområder og de mest attraktive friluftsområdene.
- Vurdering av de økonomiske konsekvensene for hyttenæringa og øvrig næringsliv i et langsiktig perspektiv basert på erfaringsbasert kunnskap.
- Vurdering av de totale økonomiske konsekvensene for Selbu kommune som vertskommune.
- Vurdering av de samfunnsøkonomiske konsekvensene for Selbu kommune
- Informasjon om problemer med iskast fra propeller i andre vindkraftparker, samt utrede energiforbruk i forbindelse med avising av propeller.
- Et langsiktig energiregnskap på bygging, drift og tilbakeføring av anlegget.
- Et anslagsvis CO²-regnskap for driftsperioden og bygge- og utviklingsarbeidet med tiltaket.
- En konkret plan for tilbakeføring av landskapet etter en eventuell utvikling av vindparken.
- Vurdering av de totale samfunnsmessige og samfunnsøkonomiske konsekvensene for Selbu kommune ved et alternativ der vei inn til vindkraftanlegget kommer fra vest (Klæbu/Melhus), sammenlignet med konsekvensene for Selbu av at veien inn til vindkraftanlegget kommer fra Selbu.
- Vurdering av samfunnsøkonomiske konsekvenser for Selbu ved at en eventuell driftsorganisasjon blir plassert i Selbu.
- Utrede konsekvensene for hytteeierne”

Sør-Trøndelag Fylkeskommune uttaler i brev av 8.5.2012 at de vil sette i gang en arealanalyse i forbindelse med revidering av fylkesdelplan for vindkraft i Sør- Trøndelag. Sør-Trøndelag Fylkesting åpnet i desember 2011 for en revidering av vindplanen. Fylkestingsvedtaket i desember 2011 ble ytterligere detaljert ved behandling 25. april 2012, og lyder:

”Fylkestinget vedtar at det utarbeides en arealanalyse for de mest aktuelle nye områdene for vindkraft. Dette vil gi et prosess- og kunnskapsgrunnlag for å vurdere mulige unntak fra dagens vindkraftplan når utbyggingssøknadene forventes å komme til behandling sommeren 2013. En full rullering av fylkesdelplanen på nåværende tidspunkt vil på grunn av omfattende prosess- og dokumentasjonskrav sannsynligvis ta to år og dermed ikke bli ferdig tidsnok til å kunne danne grunnlag for fylkeskommunens vurdering av de pågående utbyggingsakene. Arealanalysen er et tiltak på kort sikt til bruk for vurderinger i tilknytning til dagens vindkraftplan, og er ikke ment å komme i stedet for en ev. rullering av vindkraftplanen. For sistnevnte spørsmål vises til vurderinger i forslag til Fylkesplanstrategi. Arealanalysen vil være et verdifullt grunnlagsdokument i en ev. rullering av vindkraftplanen.”

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag varsler i brev av 30.3.2012 at de vil vurdere å komme med innsigelse til det omsøkte vindkraftverket. Dette på bakgrunn av at de omfattende utbyggingsplanene som foreligger i Sør-Trøndelag (10 konsesjonsgitte tiltak og 7 som er under behandling), vil innebære betydelig påvirkning av biologisk mangfold og bortfall av inngrepsfri natur. De viser til nasjonale og internasjonale mål om å stanse tapet av biologisk mangfold. Viktige områder for friluftsliv blir også

sterkt berørt. Videre påpekes det at planleggingsområdet for Eggjafjellet/Åsfjelletvindkraftverk er i strid med godkjent fylkesdelplan.

Fylkesmannen har følgende merknader til utredningsarbeidet:

Selbu kommune er mangelfullt utredet for biologisk kunnskap, og feltundersøkelser av vilt, fugl og naturtyper er påkrevet. Informasjon fra fagmiljøer vil gi indikasjoner på hvilke arter og områder som bør prioriteres og kartlegges. Kartleggingen må gjennomføres for et tiltrekkelig stort influensområde, og etter metodikken i "Viltkartlegging", DN håndbok 11-96, revidert i 2000. Det er viktig at metode og tidspunkt for kartlegging tilpasses de aktuelle artene.

Vedrørende fugl skriver fylkesmannen at det er spesielt viktig å være oppmerksom på rødlistede rovfugler, samt kongeørn, og fjellrype, trane og kortnebbgås. Mange internasjonalt viktige arter trekker gjennom Trøndelag. Fylkesmannen viser til at minimum 500 traner og 80 – 90 % av Svalbardbestanden av kortnebbgjess trekker over Selbu om høsten. Omfanget av trekkende fugl må utredes for planområdet.

Fylkesmannen viser til naturmangfoldloven § 10 og krever utredning av samlet belastning for flere vindkraftverk i regionen. Analysen bør omfatte kollisjonsrisiko med turbiner, ledninger og andre tekniske installasjoner, omfanget av biotopødeleggelse og fordrivelseseffekter i anleggs- og driftsfasen, og totaleffekten av disse faktorene. I henhold til naturmangfoldloven § 10 bes det også om en utredning av samlet belastning for INON, friluftsliv og landskap. Det forventes at det avholdes samtaler med berørte regionale friluftslivsorganisasjoner. For utredning av landskap vises det til anbefalt metodikk i veilederen for landskapsanalyse utgitt av Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren.

Tiltaket kreves utredet for skogbruk, kulturlandskap og beite. For skogbruk kreves det utredninger basert på AR 5 (markslagskart), data fra Miljøregistreringer i skog (MiS), hovedplaner for skogsveger og data fra skogbruksplanleggingen. Det bør utredes om utbyggingen vil berøre noen av de verdifulle kulturlandskapene som er valgt ut fra *Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag*. Også fjernvirkninger av inngrepene bør utredes. Videre bes det utredet om tiltaket vil berøre de prioriterte beitelandskapene som er fastsatt gjennom *Regionalt miljøprogram for jordbruket i Sør-Trøndelag*.

Til sist bes tiltaket utredet med hensyn på forsyningssikkerhet, risiko ved opphold i nærområdet og fare forbundet med lavtflyging i området.

3.2 Sentrale myndigheter

Sametinget skriver i brev av 30.3.2012 at det planlagte tiltaket innebærer store inngrep i det berørte området, og at det vil påvirke natur- og kulturmiljø i betydelig grad. De viser til at planområdet ligger utenfor det som i dag er definert som reindriftsområder, men utelukker ikke at det kan finnes spor av tidligere reindrift i området. Sametinget ber likevel om at det gjøres undersøkelser av tiltakets eventuelle virkninger for reindrift og viser til standard utredningskrav i lignende saker. Sametinget peker på at det i utredningsarbeidet bør brukes en metodikk, og benyttes konsulenter som anerkjennes av reindriften.

Det vises også til «*Sametingets planveileder for sikring av naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv*» fra juni 2010, som begrunner og konkretiserer hensyn som bør og må tas med i planleggingen.

Sametinget fremmer videre en rekke utredningskrav vedrørende samiske kulturminner. Det understrekes at det i utredningsarbeidet er viktig at det benyttes institusjoner/konsulenter som har

nødvendig kompetanse om samiske kulturminner. I uttalelsen drøfter også Sametinget forholdet til undersøkelsesplikten, jamfør kulturminneloven § 9, og er av den generelle oppfatning at denne plikten bør oppfylles før det treffes konsesjonsvedtak.

Sametinget skriver videre at det i dag ikke er registrert automatisk fredete kulturminner innenfor planområdet, men at stedsnavn i nærområdet indikerer tidligere samisk tilstedeværelse. Sametinget mener derfor det er mulig med funn av slike kulturminner, og at potensialet er stort, spesielt på de steder det ikke er gjort noen inngrep i nyere tid.

Videre skriver Sametinget at de ikke ønsker konsultasjon i forbindelse med meldingen.

Direktoratet for naturforvaltning har i brev av 10.4.2012 uttalt seg til de tre meldte prosjektene i Selbu, Klæbu og Melhus. Følgende er sitert fra brevet: *"Plan- og influensområdene for meldte Brungfjellet og Eggjæfjellet/Åsfjellet vindkraftverk ligger innenfor et større, sammenhengende naturområde (herunder inngrepsfrie naturområder kategorisert som villmarkspregede områder) som strekker seg fra Melhus til Tydal. Området ligger nært og lett tilgjengelig for befolkningen i Trondheimsregionen, og har stor betydning for friluftsliv. Områdets størrelse og ubrutte naturpreg gir rom ikke bare for et rikt fugleliv, men også for arealkrevende arter som gaupe og bjørn. Konfliktpotensialet for disse to anleggene er betydelig. Stokkfjellet ligger i ytterkant av det større, sammenhengende naturområdet, og ikke langt fra vei. Konfliktpotensialet her antas å være noe lavere. Kunnskapsgrunnlaget knyttet til naturmangfold er svært begrenset for alle tre områdene, og det er viktig at innhenting av eksisterende kunnskap suppleres med feltundersøkelse på tider av året og med et omfang som kan avdekke verdiene. Utredning av konsekvenser for funksjonen som relativt uberørt friluftslivsområde for en stor befolkning må vektlegges særlig i utredningsprogrammet."*

DN har følgende merknader til utredningsarbeidet:

Vedrørende landskap anbefaler DN at utkast til ny veileder for vurdering av landskapsvirkninger ved utbygging av vindkraftverk (Clemetsen & Simensen 2010) bør brukes som standard metodikk i vindkraftsaker, noe som vil gjøre det lettere å sammenlikne konfliktnivået i ulike saker.

For inngrepsfrie naturområder viser DN til en avgjørelse fra Miljøverndepartementet, hvor en innsigelse til hyttebygging i utkanten det inngrepsfrie området mellom Melhus og Tydal tas delvis til følge. Dette viser i følge DN hvor viktige disse områdene er. DN ønsker utredning av inngrepsfrie naturområder, med tallfesting av tap av alle soner og kartfesting av eksisterende og bortfallende områder. Verdi- og konsekvensvurdering av de inngrepsfrie naturområdene bør skje i tråd med Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg. Behovet for å avklare konsekvensen av eventuelt bortfall for et av landets mest bynære inngrepsfrie naturområder i kategorien villmarkspregede områder blir presisert.

Det er i følge DN viktig at verdisetting av friluftsliv i området for alle tre tiltakene skjer etter en metode som baserer seg på nasjonale mål for friluftsliv, og som gjør det mulig å sammenlikne på tvers av områder/anlegg. DN ber NVE stille krav om at DN-Håndbok 25 Verdisetting av friluftslivsområder brukes i dette arbeidet. Det anføres videre som viktig at man i kartleggingen bruker viktige kilder som regionale og lokale myndigheter, interkommunale friluftsråd, aktuelle interesseorganisasjoner (herunder turistforeninger) og lokalkjente. De samlede virkningene for friluftsliv av de tre tiltakene må utredes.

DN stiller krav om feltkartlegging av naturmangfold, og at denne må finne sted på tider av året hvor det er mest sannsynlig å avdekke verdiene. Feltundersøkelsene bør spres over flere dager og i flere perioder. Kartleggingene må gjennomføres med anerkjent og etterprøvbart metodikk. DN's håndbøker skal legges til grunn for undersøkelsene. Videre påpekes det at for rovfugl og ugler medfører dette at

feltundersøkelsesområdet bør være relativt stort slik at man fanger opp både næringssøkområdene og hekkeområdene.

I utredningsprogrammet stilles det krav om at man for naturtyper og vegetasjon:

- Utarbeider en oversikt over prioriterte arter etter naturmangfoldloven og eventuelle økologiske funksjonsområder for prioriterte arter, arter som er truet iht. gjeldende Norsk rødliste for arter, og ansvarsarter.
- Utarbeider en oversikt over utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven, naturtyper som er truet i henhold til gjeldende Norsk rødliste for naturtyper, naturtyper kartlagt etter DN's håndbok 13 eller 19, og andre områder som er særlig viktige for naturmangfold.
- Vurderer hvordan tiltaket kan påvirke alle utvalgte og verdifulle naturtyper og prioriterte, truede og nær truede arter, jf. Direktoratet for naturforvaltnings håndbok nr. 13 og Norsk rødliste for arter (2010).

For fugl og dyr stilles det krav om følgende:

- Det skal utarbeides en oversikt over fugl og dyr som kan bli vesentlig berørt av tiltaket, med fokus på prioriterte, kritisk truede, sterkt truede og sårbare arter, jamfør Norsk rødliste for arter (2010), ansvarsarter og jaktbare arter.
- Potensialet for funn av prioriterte, kritisk truede, sterkt truede og sårbare arter i området skal vurderes, jamfør Norsk rødliste for arter (2010).
- Det skal vurderes hvordan tiltaket kan påvirke prioriterte, kritisk truede, sterkt truede og sårbare arter, jamfør Norsk rødliste for arter (2010).
- Vurdere om viktige økologiske funksjonsområder for prioriterte, kritisk truede, sterkt truede og sårbare arter i, og i nær tilknytning til tiltaket kan bli berørt, jamfør Norsk rødliste for arter (2010).

I henhold til naturmangfoldloven må det gjøres en vurdering av samlet belastning for naturmangfold. DN ber også om en vurdering av samlet belastning for inngrepsfrie naturområder, friluftsliv og landskap for alle de tre tiltakene, jamfør krav i forskrift om konsekvensutredning.

Vedrørende nedleggelse av anlegget mener DN at også veier må fjernes, og arealene tilbakeføres til naturtilstand. Utredningsprogrammet bør inneholde krav til en beskrivelse av hvordan anlegget skal tilbakeføres ved nedlegging, eller dersom deler av anlegget eventuelt videreføres i et nytt vindkraftanlegg.

Før øvrig skriver DN om meldingene at tiltakshavers plikt til å presentere foreliggende grunnlagsinformasjon om forventede virkninger, og gi en kvalitetsvurdering av de foreliggende dataene, er ivarettatt i meldingen om Eggjafjellet/Åsfjellet, men i liten grad for Stokkfjellet og Brungfjellet. DN ber NVE kvalitetssikre meldingene før de sendes på høring. DN mener videre at Fylkestingets åpning for å utrede områder som ligger utenfor regional plan for vindkraft svekker regional plan som et strategisk og demokratisk virkemiddel.

3.3 Reindriftsmyndighet og reinbeitedistrikt

Reindriftsforvaltningen Sør-Trøndelag skriver i brev av 27.3.2012 at dersom vindkraftverkets skal tilknyttes Nea transformatorstasjon vil omlag halve kraftledningstraseen på 50 km berøre beiteområder innenfor Riast/Hylling reinbeitedistrikt. Dersom denne løsningen skal omsøkes kreves det at konsekvensene for reindriften utredes. Det vises til følgende generelle utredningskrav:

- Beskrive 0-alternativet.
- Beskrive dagens bruk av området og potensiell bruk av området.
- Vurdere konsekvensene av alle inngrep som følge av tiltaket; veier, installasjoner, nye kraftlinjer, alle installasjoner etc.
- Skille mellom konsekvensene av driftsfasen og anleggsfasen.
- Beskrive mulige avbøtende tiltak både i forhold til driftsfasen og anleggsfasen.
- Vurdere de samlede effektene av planer og tiltak innenfor reinbeitedistriktet. Dette innebærer at inngrepet må sees i sammenheng med andre arealinngrep i distriktet. Det er viktig at områdets betydning for distriktets totale driftsmønster kommer fram, og ikke bare beskrives som en isolert del.
- Vurdere behovet for et oppfølgingsprogram i etterkant av en eventuell utbygging for å få fram de faktiske virkningene av prosjektet. Dette gjelder spesielt med tanke på reinens beitebruk av området før, under og etter utbygging, og reineiernes erfaringer med området under gjeting og flytting.

Riast/Hylling reinbeitedistrikt (Gåebrien Sijte) har i brev av 1.4.2012 avgitt en felles høringsuttalelse for de planlagte vindkraftverkene ved Brungfjellet, Eggjafjellet/Åsfjellet og Stokkfjellet. Selv om tiltakene ligger utenfor distriktsgrensene for reinbeite kreves det at alle tiltakene utredes for virkninger for reindrift. Den naturlige grensen for reinens trekk er dalen mellom Ler og Klæbu, og det vil derfor være rein vest for distriktsgrensen som kan berøres av tiltakene. Også nettilknytningen kreves utredet for virkninger for reindrift. Utredningen kreves utført i samarbeid med reinbeitedistriktet og Sametinget, og av utredere med god fagkompetanse på reindrift. Da tiltaksområdene er brukt til reindrift også før distriktsinndelingen fant sted kreves det at tiltakene utredes for samiske kulturminner, i samarbeid med Sametinget.

Reinbeitedistriktet viser til at distriktsgrensen er en grense for objektivt skadeansvar, og er omstridt som rettighetsgrense. De viser til at samerettsutvalget gjennom Kongelig resolusjon i 2001 fikk mandat til å utrede reindriften rettigheter til land og vann sør for Finnmark, og mener at NVE ikke kan realitetsvurdere en eventuell konsesjonssøknad før dette er avklart. De ber også om at NVE legger vindkraftplanene på vent inntil fylkesdelplan for vindkraft i Sør-Trøndelag eventuelt revideres.

3.4 Interesseorganisasjoner

Guldseth utmarkslag består av 7 eiendommer som ligger sør for det planlagte Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. De mener en utbygging på naboområdet vil virke negativt på Guldseth utmarkslag, herunder redusere inntektene fra salg av jaktkort og fiskekort, redusere lirypebestanden, true fjellrypebestanden, endre trekkveiene for hjortevilt, redusere verdien av hyttetomter, begrense etterspørselen etter hyttetomter og redusere naturopplevelsen for skiløpere, fotturister og friluftsfolk. Guldseth utmarkslag ber om at planene ikke realiseres.

Jaktutvalget i Guldseth utmarkslag skriver i brev av 28.2.2012 at Rensfjellområdet er et av de beste jaktområdene for lirype i Sør Trøndelag. Utmarkslaget viser til at bestanden av fjellrype øverst i Rensfjellet, og på toppen av Gråfjell og Eggjafjellet, er på 200-300 fugl. De mener klimarelaterte vegetasjonsendringer har medført at fjellrypen har fått redusert sitt leveområde i henhold til kart vedlagt uttalelsen. Det orienteres videre om en etablert hjortestamme i skogsområdet nedenfor planområdet. I følge gamle jegere har hjorten en trekkvei på sørsida av Selbusjøen, over Klæbu, til vinteroppholdsstedene ved Trondheimsfjorden. Utmarkslaget ber om at tiltakets virkninger for fjellrype og hjort blir utredet av personer med viltsaglig kompetanse.

Trondheimsregionens friluftsråd uttalte seg den 20.3.2012 om de tre meldte prosjektene Stokkfjellet, Eggjafjellet/Åsfjellet og Brungfjellet. Tiltakene bes utredet med hensyn på friluftsliv, rekreasjon, livskvalitet, ulike naturkvaliteter og folkehelse. Utredningene må være grundigere enn det som er skissert i meldingene. Der planene har overlappende temaer og interesser kreves det at aktørene samarbeider om utredningen, slik at områdenes totale belastning sees helhetlig. Det vises i denne sammenhengen til naturmangfoldloven § 10. Det vises også til § 9 om føre-var-prinsippet. Virkninger for friluftsliv må vurderes særlig grundig, da de aktuelle områdene er svært viktige friluftsliv-/rekreasjonsområder for hele Trondheimsregionen. Høy befolkningsvekst tilsier at områdene blir enda viktigere i fremtiden. Vurderingene må også gjøres for alle relaterte infrastrukturtiltak, og for både anleggs- og driftsperioden.

Forum for Natur og Friluftsliv Sør-Trøndelag (FNF Sør-Trøndelag) har i brev av 20.3.2012 uttalt seg om Stokkfjellet, Brungfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. Uttalelsen støttes av FIVH-Trondheim, Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag, Norges Jeger og Fiskerforbund i Sør-Trøndelag, Norsk Botanisk forening Trøndelagsavdelinga, Norsk Ornitologisk Forening avdeling Sør-Trøndelag, Syklistenes Landsforening, Trondhjems Turistforening, Trondheim Turmarsjforening og WWF Midt-Norge. Natur- og friluftslivsorganisasjonene i Trøndelag anbefaler at Brungfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet trekkes. Av alle saker i Sør-Trøndelag mener de at disse to er de mest konfliktfylte for friluftsliv og viktige inngrepsfrie naturområder. De er også skeptiske til å bygge ut Stokkfjellet, hovedsakelig på grunnlag av trekkende fugler. De ønsker at saksbehandlingen av meldingene avventes til anleggene i Snillfjord, Hemne og Fosen er ferdigbehandlet, for å kunne ta stilling til summen av vindkraftanlegg i fylket. Generelt mener FNF at det til nå er gitt nok konsesjoner til ny fornybar energi til at nasjonale mål om bevaring av natur bør vektlegges høyere ved resterende konsesjonsbehandling enn hva som er blitt gjort hittil.

FNF ønsker utredning av hvordan disse tiltakene, og Norges målsetning om økt fornybar energi generelt, kan avvies mot andre politiske samfunns mål og forpliktelser. De viser i den forbindelse til Stortingsmelding nr. 58 (1996-97) som beskriver målet å stanse tapet av biologisk mangfold, Bonnkonvensjonen, Bernkonvensjonen, Nagoya-protokollen, Soria Moria-erklæringen om reiseliv som nasjonalt satsningsområde, og fylkesdelplan for vindkraft i Sør-Trøndelag.

Det bes om visualisering av anleggene, hvor skjæringer og fyllinger inkluderes. Visualiseringspunktene bør være fra omkringliggende friluftsområder, og det bør legges inn elementer som gir mulighet til å vurdere målestokken på tiltakene.

FNF Sør-Trøndelag støtter seg til uttalelser fra DN og mener at turer i vindkraftområder eller generelt i områder med tyngre tekniske inngrep ikke kan karakteriseres som friluftsliv. De ber om at dette legges til grunn for utredning av virkninger for friluftsliv, og for jakt og jaktopplevelsen. FNF ber om at metoder i henhold til DN håndbok 24- 2003, eventuelt forenklede metoder etter håndbok 25-2004 for tilgrensede områder, legges til grunn for utredningene. Opplevelsen av fare knyttet til iskast vil også påvirke friluftsopplevelsen. Det må utredes hvor stor del av året en turgåer føler seg utestengt fra anlegget på grunn av risikoen for iskast.

FNF viser til naturmangfoldlovens krav om kunnskapsbaserte beslutninger. De mener at tilstrekkelig kartlegging av naturverdier krever mange dagers kartlegging i de aktuelle områdene. Føre-var-prinsippet må legges til grunn dersom det ikke foreligger tilstrekkelig kunnskap, og også om det blir for dyrt å fremskaffe dette. Videre kreves det at det innhentes kunnskap om hvordan samlet belastning for alle anleggene vil bli. I en slik utredning må en se på hvordan flere vindkraft- og andre typer anlegg samlet kan påvirke bestandene av ulike arter. FNF viser til krav i veileder for naturmangfoldloven. For de tre aktuelle sakene bes det om at en uavhengig konsulent rangerer konfliktnivået for de ulike temaene.

Tap av inngrepsfrie naturområder som følge av de enkelte tiltakene må vurderes opp mot øvrig tap regionalt og nasjonalt. Samfunnsmessig verditap, som for eksempel virkninger for reisenæring, hyttenæring og salg av jaktkort må utredes.

Videre må det lages en detaljert plan for hvordan området skal tilbakeføres til naturen etter at konsesjonene har gått ut. Et mål med dette er at man i anleggsfasen lager minst mulig skade og gjør det letteste mulig å oppnå en god tilbakeføring. FNF har listet noen prinsipper for etablering av anlegget, bla. at infrastruktur på berg og i myr unngås, lagring av jord fra anleggsfasen for overdekking ved nedleggelse og prinsipper for revegetering.

FNF krever et fullstendig klimaregnskap som inneholder følgende:

- Økt utslipp på grunn av økt energibehov for å produsere turbiner og transport.
- Prosessutslipp som følge av blant annet stål- og sementproduksjon.
- Endret arealbruk, herunder minsket binding av karbon i myr og skog hvor man legger infrastruktur.
- Økt forbruk av energi som følge av at bedre energitilgang gir lavere energipris og minsket vilje blant politikere til å innføre strømsparingstiltak når energitilgangen er god.
- Tap i ledningsnett.
- Hvilke energikilder som blir erstattet når det kommer mer fornybar energi inn i systemet.

Norges Miljøvernforbund skriver i brev av 23.3.2012 at de krever stopp i planene for vindkraftverket på grunn av at vindturbiner raserer naturen, er samfunnsøkonomisk ulønnsomme og øker vanlige folks strømregning. Det vises til tap av inngrepsfrie naturområder, kollisjonsfare for rovfugl og visuell og støymessig forurensning. Miljøvernforbundet anfører særlig lavfrekvent støy som helseskadelig for mennesker og dyr, og viser til uttalelser fra professor Henrik Møller ved Aalborgs universitet.

De hevder også at vindkraftverk vil gi utfordringer i kraftnettet på grunn av effektvariasjoner og føre til behov for oppgradering av kraftledningsnettet lokalt og nasjonalt. De mener slike infrastrukturtiltak vil føre til fragmentering av habitater og utslipp av CO², ved at traseene hogges for skog. Videre påpekes det at elektromagnetisk stråling fra kraftlinjene vil kunne gi helseskade ved langvarig opphold i nærheten (henvisning til Prof. Girish Kumars "Report on Cell Tower Radiation (2010)).

Miljøvernforbundet skriver videre at vindturbinene utgjør en stor trussel mot norsk reiselivsnæring, spesielt reiseliv basert på økoturisme, gir store verditap på eiendommer og skaper usikkerhet rundt investeringer i næringslivet. De skriver at erfaringer fra Storbritannia og Sverige viser at vindkraftutbygging medfører fall i eiendomsprisene på 30 % for boliger nærmere enn 24 kilometer fra en vindturbin. De mener at lite berørt natur har egenverdi, og må tas vare på for fremtidige generasjoner. Miljøvernforbundet er generelt imot vindkraftutbygging, og nasjonal og europeisk energipolitikk. De mener at de eneste bærekraftige energiløsningene er energieffektivisering og uttak av dypgeotermisk energi.

Dersom Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk gis konsesjon krever Miljøvernforbundet at overføringsnettet kables i sin helhet. Det må også stilles bankgaranti for finansiering av fjerning av anlegget og tilbakeføring av det opprinnelige landskapet.

Trondheim Kristelig Folkeparti (TKF) avgir 26.3.2012 en felles uttalelse til Brungfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. De ønsker primært at prosjektene avvises allerede nå begrunnet i liten lønnsomhet, og at prosjektene griper inn i det siste gjenværende inngrepsfrie området nær Trondheim. Anleggene vil i høy grad redusere områdets verdi som friluftsområde, og det påpekes at

tilgang til varierte og nære friluftsområder er en viktig faktor for Trondheims attraktivitet som bo-, studie- og arbeidssted. God tilgang på nære friluftsområder er også viktig for folkehelsen. Det vises til utfartsprogrammet *Til Topps*, som i en årrekke har trukket tusenvis av trondheimsbeboere ut i naturen. TKF viser også til andre prosjekter under planlegging som påvirker byens friluftsområder, bla. utbyggingen av Granåsen-, Saupstad-/Nilsbyen områdene og Gråkallen skipark. TKF påpeker videre at tiltakene er planlagt utenfor områdene som er avsatt i fylkesdelplan for vindkraft.

Dersom tiltakene ikke trekkes bes det om utredning av virkninger for natur- og friluftsliv, herunder støy og iskast. Utredningsprogrammet må kartfeste støygrensen på 40 og 35 db ved ulike vindstyrker, slik at reduksjonen av "stille" friluftsområder fremkommer. Det vises til tekst i retningslinjene for støy, T-1442, vedrørende etablering av nye støykilder i verdifulle stille områder. Tiltaket bes også utredet for miljø- og helsemessige konsekvenser, herunder økt biltrafikk til fjerne turmål og konsekvenser av mindre friluftsliv og mosjon. Til sist bes det om en vurdering av hvor store friluftsområder det er ønskelig at et storbyområde som Trondheim har nær tilgang til. Både størrelse, avstander, kvalitet og variasjon bør her vurderes. TKF viser til den restriktive markaloven for Oslomarka, som er fem ganger større enn hele Trondheim kommune.

Selbu SV ber i brev av 30.3.2012 om en redegjørelse for følgende:

- *"Hvor mange arbeidsplasser vil det bli i Selbu i anleggsperioden og i driftsperioden?"*
- *Hvor mye eiendomsskatt vil Selbu kommune få?*
- *Vil Selbu kommune få tildelt konsesjonskraft – og i tilfelle hvor mye?*
- *Hvilke konsekvenser får en eventuell utbygging på infrastrukturen i Selbu, inkludert 705 og bredbåndutbygging?*
- *Hvor mye vil tilfalle Selbu kommune i form av skatteinntekter fra privatpersoner som mottar økonomiske midler i forbindelse med utbygginga?*
- *Hva blir de økonomiske konsekvensene for hyttenæringa sett i et 25-årsperspektiv? Her må det legges til grunn erfaringstall.*
- *Hva blir de økonomiske konsekvenser for Selbu kommune av virkningene på hyttenæringa?*
- *Vil det bli foretatt en kartlegging av allmennhetens bruk av området i dag?*
- *Hvordan ser energiregnskapet ut i et 25-årsperspektiv der også energiforbruk i forbindelse med veibygging, utvidelse av linjenett, reising av vindmøllepark, økt trafikk og eventuell nedbygging av anlegget og tilbakeføring til naturen blir medregnet?*
- *Hvordan ser CO²-regnskapet ut der CO²- utslipp i forbindelse med alt anleggsarbeid, stål og sementproduksjon blir medregnet?*
- *Hvor stort blir energiforbruket i forbindelse med eventuell avising av propellene?*
- *Finnes det erfaringstall fra områder med samme klimatiske forhold på hvor stor fare det er i forbindelse med is som kan løsne fra propellene?*
- *Vil det bli foretatt en grundig kartlegging av fauna og flora? Det finnes i dag ingen slik kartlegging*
- *Vil det bli foretatt en grundig kartlegging av konsekvenser for fauna og flora basert på en grundig kartlegging?*

- *Vil det bli lagt fram en sammenlignende vurdering av de økonomiske og naturmessige konsekvenser av eventuell utbygging på Eggjafjellet sett i forhold til konsekvensene ved alle de andre utbyggingsplanene som E.ON har i Norge?*
- *Hvor sikker er anslaget for energiproduksjonen? Her må det bygges på erfaringstall fra andre vindparker”.*

Trondhjems Turistforening (TT) går i brev av 30.3.2012 imot alle de tre tiltakene, og mener at Brungfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet (Rensfjellheimen) er de mest konfliktfylte. De peker på at det er planlagt et stort antall vindkraftverk i fylket, og mener at dette vitner om en fremdrift som setter hensynet til natur og friluftsinnteresser til side. De viser til at verdien av urørt natur ikke er tallfestet, slik at dette kan gå inn i et samfunnsøkonomisk regnestykke. De oppfordrer til at det utarbeides samlede planer på regionalt og nasjonalt nivå slik at det blir mulig å vurdere de helhetlige konsekvensene, jmfør naturmangfoldlovens krav om vurdering av samlet belastning. De ønsker videre at vindkraftutbygging vurderes opp mot effektivisering av eksisterende vannkraftverk, småkraftverk og energieffektiviserings- og sparetiltak.

TT mener at vindkraftutbygging vil gi stor reduksjon av opplevelsesverdiene i området gjennom støy og visuell forurensing. De mener at Brungfjellet og Rensfjellet har spesiell verdi som bynære inngrepsfrie naturområder. Områdene brukes av folk fra Klæbu og Melhus, også i sammenheng med hytteområder ved Håen, Samsjøen og på Selbusida. Inngrepet vil også bli svært synlig for mange som bruker Vassfjellmarka, Nordmarka og Malvikmarka. Dette er i følge TT store grupper i Trondheimsregionen. De ber om at friluftsliv blir utredet grundig, av utredere med fagkompetanse. Utredningene må ha et fremtidsperspektiv. De ber om at konsekvensene for friluftsliv i de tre områdene ses i sammenheng.

Norsk Ornitologisk Forening i Sør-Trøndelag (NOF Sør-Trøndelag) har i brev av 1.4.2012 avgitt en felles høringsuttalelse for de planlagte vindkraftverkene ved Brungfjellet, Eggjafjellet/Åsfjellet og Stokkfjellet. De går imot alle de tre vindkraftverkene på bakgrunn av virkninger for fugl og biologisk mangfold knyttet til inngrepsfrie naturområder. Særlig Brungfjellet og Rensfjellet vurderes som konfliktfylte. Alle tiltakene er planlagt i trekktruten for store antall rovfugl og spurvefugl, og dekker områder som har stor tetthet av fjell- og liryper.

NOF viser til naturmangfoldloven og til rapporten «Samlet belastning av vindkraftutbygging på fugl» fra NINA (2010). De skriver at feltundersøkelser er nødvendig, og at disse må gjennomføres over en tilstrekkelig tidsperiode og store nok territorier. Følgende kreves utredet:

De ber om at virkningene for vår- og høsttrekk av rovfugler og spurvefugler utredes. Videre bes det om at hekkende rovfuglarter (herunder hekkende hubro) kartlegges. Virkningene for hekkebestanden av fjellryper og liryper i området som følge av ekskludering fra hekkeområdene og økt kollisjonsdødelighet blant voksne fugler må utredes. Det bes også om utredninger av virkninger for hekkende vannfugl og tilstedeværelse av hekkende brushane innen anleggsområdet.

NOF skriver at Sør-Trøndelag er blant de fylkene som har mistet mest inngrepsfrie områder, og viser til at det også er planlagt flere vindkraftanlegg i Fosen, Snillfjord og Hemne.

Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag skriver i høringsuttalelse oversendt i e-post av 23.4.2012 at planområdet for Eggjafjellet vindkraftverk må betegnes å ligge innenfor Trondheimsregionen, en region som er i stadig vekst. Naturvernforbundet skriver at de støtter de nasjonale mål om reduksjon av klimautslipp og at det til en viss grad satses på utbygging av fornybar energi. De er imidlertid opptatt av å satse på energieffektivisering og å redusere energiforbruket, og beklager at utbygging av fornybar energi prioriteres foran dette.

Det vises videre til fylkesdelplan for vindkraft for Sør-Trøndelag. De tar avstand fra vedtaket i Fylkestinget om at planen skal revideres og at det åpnes for utbygging av vindkraft i innlandet. Videre omhandler uttalelsen temaene biologisk mangfold og uberørt natur. De peker på at en eventuell utbygging vil virke negativt inn på ivaretagelsen av både naturmangfold og inngrepsfrie naturområder.

Naturvernforbundet går videre inn i de utredningskrav som er foreslått i meldingen. Hva gjelder friluftsliv og ferdsel er de usikker på hvordan friluftslivsaktiviteten i planområdet skal sammenliknes med andre områder. De stiller spørsmål om hva man skal oppnå med en slik sammenlikning, og hvilken metodikk som skal benyttes. Det må videre drøftes hva tiltaket vil kunne bety for trivsel og helse i vid forstand. De mener utredningsprogrammet må drøfte hva tapet av et verdifullt friluftsområde medfører i så måte. De ber også om at utredningene drøfter hvordan bruken i fremtiden vil utvikle seg. Det bes også om at utredningene drøfter hva utbygging og opphør av friluftslivet innenfor planområdet betyr samfunnsøkonomisk. Det pekes også på nødvendigheten av å se prosjektene i sammenheng.

Vedrørende inngrepsfrie naturområder understreker Naturvernforbundet at det må gjøres grundige utredninger. Det bes om at tap av slike områder over tid beskrives, og at utredningen differensierer for de enkelte typene inngrepsfrie naturområder.

Det vises videre til at det i meldingen fremkommer at området innehar betydelige verdier hva gjelder vilt. Det bes om at trekkruter for fugl utredes og at det gjennomføres et grundig feltarbeid av mer enn én kompetent instans.

Naturvernforbundet ber videre om at nedleggelsen av anlegget drøftes, og at det beskrives hvilke planer, muligheter og intensjoner tiltakshaver har omkring dette teamet.

De ber også om at de økonomiske vurderingene inneholder ikke-quantifiserbare verdier, og peker på at det vil bli ubalanse i vurderingene av tiltaket om ikke disse verdiene presenteres.

Avslutningsvis bes det om at man i konsekvensutredningen bruker kompetente miljøer på de ulike fagområdene, da dette er nødvendig for å skape tillit til utredningene. De mener at de instanser som skal gjennomføre utredningene ikke bør være engasjert fra tiltakshavers side, men at disse vurderingene gjøres på en annen uhildet måte.

Sørungen Vest og Rensjøen hytteforening uttaler seg til Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk i brev av 27.3.2012. Av uttalelsen går det frem at hytteforeningen ble etablert i 1991 og at den er en interesseorganisasjon for hytteeierne i området Sørungen-Rensjøen i Selbu Kommune. Foreningen teller i dag 110 medlemmer.

Hytteforeningen har følgende utredningskrav vedrørende områdets samfunnsmessige betydning:

- Om det er samfunnsmessig forsvarlig å legge et vindkraftverk i dette området med bakgrunn i Stortingets retningslinjer for bevaring av inngrepsfrie naturområder.
- Alternative områder for lokalisering av vindkraftparken siden Eggjafjellet/Åsfjellet er entydig konfliktfylt, svært verdifullt for allmennheten og et inngrepsfritt naturområde.
- Utredning av kriterier for hva befolkningen, landsdelen og naturen skal tåle av slike inngrep, ettersom Trøndelag få ¼ av all vindkraftproduksjon i landet.
- Utredning av hva det vil si for fugle- og dyreliv og biologisk mangfold dersom "villmarkskorridoren" fra Trondheim til Røros splittes/hindres.
- Utredning av hvor mange hytter i dagsturavstand blir berørt av tiltaket.

Hytteforeningen ber videre om at det utarbeides et samfunnsregnskap for bygging av vindkraftverket, der behovet for kraften synliggjøres sammenlignet med energiøkonomisering for å nå norske forpliktelser i EUs fornybardirektiv. Tiltaket må sammenstilles med de utallige andre energiprojektene som nå omsøkes, og ulike målscenario må belyses.

Hytteforeningen har også følgende utredningskrav knyttet til nye og eksisterende hytter, både med hensyn til rekreasjonsopplevelsen og verditap:

- Det må utarbeides fotorealistiske visualiseringer av vindkraftverket fra Rensjøen, fra toppen av Rensfjellet, fra Bønnkjølen og fra Grøvelskaret, som også omfatter adkomst- og internveier, oppstillingsplasser, bygg og nettilknytning (med tilhørende ryddegate), der dette vurderes som hensiktsmessig. Det bes om at fotostandpunktene og -retning vises på et oversiktskart.
- Utredning av støy, blant annet med støysonkart som viser støy ved varierende vindretninger.
- Visualiseringer av vindkraftverket om natten med lysmerking i henhold til nye krav fra luftfartsmyndighetene, både fra Rensjøen og Bønnkjølen.
- Utredning av hvordan vindkraftverket vil virke inn på jaktmulighetene og -opplevelsen.
- Utredning av hvordan fragmentering, drenering og eventuell uttørring vil virke inn på fauna, flora og biologisk mangfold, herunder både vanlige og sjeldne arter (planter, naturtyper, fugler og sjeldne rovdyr, samt jaktbare arter), både i anleggs-, drifts-, og eventuelt saneringsfasen. Avbøtende tiltak må foreslås av kompetente fageksperter.
- Utredning av hva som anses som de mest miljøforsvarlige utbyggings- og driftsmetoder for å skåne naturmangfoldet må nøye beskrives (jamfør naturmangfoldloven § 12), herunder konsekvenser av alle naturinngrepene som følger med (vinterbrøytete veier, vindturbiner og kraftledninger).
- Utredning av kriterier for hvilke hytter som er berettiget erstatning, nærhet og synlighet til vindkraftverket.
- Utredning av kriterier for bestemmelse av verdifall og erstatningsbeløp.
- Utredning av kriterier for hvem som skal gi erstatning, tiltakshaver eller grunneier.
- Avklaring av tidspunkt for utbetaling av erstatning.

Videre har hytteforeningen følgende utredningskrav vedrørende samlet belastning av negative miljøvirkninger i området:

- Alle energiprojekter og naturinngrep i området (eksisterende og omsøkte) må ses helhetlig og gi en økosystemtilnærming i henhold til naturmangfoldloven § 10.
- Samlet belastning må utredes for alle miljøtemaene som vi har fokusert på (landskap, rekreasjon, naturmangfold).
- Potensialet med å hente inn "miljøgoder" i området gjennom restaurering og miljømodernisering, med eksempelvis vilkårsrevisjon av Sørungen, bør beskrives.
- Utredning av virkningene i et langtidsperspektiv, inkludert ved en ev. nedleggelse av anlegget.
- Hytteforeningen har følgende utredningskrav vedrørende kommunens videre utvikling:
- Utredning av hvordan Selbus profil som uberørt natur-, friluftslivs- og hyttekommune vil endres som følge av vindkraftutbygging.
- Utredning av hva hyttevirksomhet betyr økonomisk for Selbu, der det legges frem detaljert oversikt over inntekt til grunneiere, håndverkere, entreprenører, materialleverandører, hytteprodusenter, reiselivsbedrifter, Selbu Energiverk, renovasjon, andre tjenesteleverandører, jakt- og fiskekort, butikker og servicenæringer, avgifter og skatteinngang til Selbu kommune med mer.

- Utredning av hvordan et vindkraftverk i kommunen (driftsfase) vil kunne påvirke forholdene som er nevnt i kulepunkt over.

Sørungen Vest og Rensjøen hytteforening ber om at NVE tar med alle beskrevne utredningspunkter i sitt krav til utredningsprogram. De varsler samtidig om at de på faglig, etisk og juridisk grunnlag mener at det er grunnlag for å reise innsigelse mot en eventuell konsesjon for Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk, og at de vil forfølge dette i den videre prosessen. De ber også om å bli tatt med som høringspart i den videre behandling av saken.

Vedlagt uttalelsen er et kart over hytteområder og skiløyper i området.

3.5 Grunneiere og privatpersoner

Terje Klock har 13.3.2012 uttalt seg til alle de tre meldte tiltakene. Han mener at de aktuelle planene vil rasere et unikt bynært villmarksområde, og at det allerede foreligger nok planer om vindkraft andre steder til å oppfylle de internasjonale forpliktelsene knyttet til fornybar energi.

Fjellsameiene Renå, Hånnå og Aftret-Kjosnes-Fuglemsskogen har uttalt seg i brev datert 19.3.2012. De mener at området vil bli mer benyttet til friluftsliv som følge av at utbyggingen medfører økt tilgjengelighet for andre brukergrupper. De mener at det aktuelle området blir lite brukt til ferdsel i forhold til andre områder i Selbu, og ber om at trafikk på flere navngitte veier blir sammenliknet for å belyse dette. Fjellsameiene kjenner ikke til kulturminner i området. Tiltaket kan etter deres syn medføre økt utmarksbeite.

Hans Bårdsgård skriver 26.3.2012 at en utredning bør omfatte en oversikt over dagtrafikk og sesongkort på de fire skogsbilveiene som leder inn mot planområdet for vindkraftverket, sammenliknet med de andre skogsbilveiene i Selbu. En slik oversikt vil vise i hvilken grad utbyggingen berører viktige friluftsområder.

Oddvar Paulsen går 27.3.2012 mot en utbygging av Stokkfjellet, Brungfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. Han bor i Trondheim og har hytte ved Øvre Hånnsjøen som blir direkte berørt av tiltakene. Områdene anføres som store inngrepsfrie naturområder i nærhet til folkerike områder i Trøndelag og Trondheim, og som er verdifulle for friluftsliv. Han beskriver områder for li- og fjelltype, rovfuglarter og andre fuglearter, blant annet lom og enkeltbekkasin. Videre beskrives funn av rovdyr og trekkveier for jaktbart vilt. Paulsen viser for øvrig til etablerte og planlagte vannkraftutbygginger i blant annet Selbu, til den konsesjonsgitte kraftledningen Ørskog-Fardal og til energieffektiviseringspotensial, og mener på bakgrunn av dette at det ikke er nødvendig med vindkraftutbygging i Midt-Norge.

Terje Larsen skriver 27.3.2012 at han går imot planene om vindkraftutbygging på Eggjafjellet/Rensfjellet. Han mener at Selbu kommune har ofret nok natur til energiformål, og viser spesielt til nedtappingen av Selbusjøen, hvor han eier strandlinje. Han mener at utbyggingen vil være ødeleggende for jakt, fiske og rekreasjon i området.

Arne Jørgen Kjosnes har 27.3.2012 uttalt seg om de tre meldte tiltakene i Selbu, Klæbu og Melhus. Han ber om at Brungfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet trekkes på grunn av områdenes verdi for rekreasjon. Han er også imot Stokkfjellet vindkraftverk av hensyn til trekket av trane, og fordi området ligger nær grensen til naturreservat og reinbeiteområde. Følgende utredningskrav er gjengitt fra sammendraget i uttalelsen:

- Utredninger av sumvirkninger av eventuelle vindkraftanlegg både lokalt og regionalt.
- Utredninger av virkninger for inngrepsfrie naturområder.

- Utredninger av hvordan en tilbakeføring av områdene vil foregå.
- Utredninger av virkninger for friluftsliv, ettersom både Rensfjellet og Brungmarka er hyppig benyttet til friluftsliv. Også utredninger av områdenes betydning for folks psykiske og fysiske helse må inngå.
- Utredninger av trekkroute for hjortedyr i de aktuelle områdene og virkninger for hjorteviltet.
- Utredninger og kartlegging av biologisk mangfold, herunder plante-, dyre og fugleliv.
- Utredninger av veibygging gjennom Vikvarvet, med ny bru over Slindelva samt vei inn til området.
- Utredninger av reiseliv og turisme som følge av utbyggingene og påvirkning av eksisterende reiselivsnæring.
- Utredninger av økonomiske virkninger av eksisterende turisme og hyttenæring og fremtidige inntekter som følge av tiltakene.
- Utredninger av ising og iskast fra vindturbinene.

Jannike og Frode Haug har uttalt seg 28.3.2012 og skriver de har hytte ved Hånnsjøen. De går i mot vindkraftplanene i området og mener det er trist at naturen skal ødelegges. De uttrykker også bekymring både for fuglelivet i området, iskast og støy.

Brit B. Fridtjofsen går 28.3.2012 imot planene om vindkraft på Stokkfjellet, Reinsfjellet og Brungfjellet. Hun har hytte i nærhet til Brungfjellet og Stokkfjellet. Hun mener at tiltakene vil ødelegge inngrepsfrie naturområder som er verdifulle for rekreasjon og dyreliv. Videre påpekes det at tiltakene vil medføre støy og visuell forurensing. Hennes egen og mange andre hytteeiendommer vil etter hennes syn få redusert verdi som følge av vindkraftutbygging i områdene.

Roar Fridtjofsen har 28.3.2012 uttalt seg om vindkraftplanene på Stokkfjellet, Reinsfjellet og Brungfjellet. Han mener at forslagene til utredningsprogram er mangelfulle ved at metodikk og vurderingskriterier ikke er oppgitt. Dette gjelder blant annet for biologisk mangfold og inngrepsfrie naturområder. Fridtjofsen ber om at alle utredninger vurderer verdi og virkninger på bakgrunn av angitt metodikk og kjente kriterier. Fridtjofsen viser til NOU 2009:16 *Globale miljøutfordringer – norsk politikk*, og ønsker en samfunnsøkonomisk vurdering av vindkraft. Fridtjofsen ber også om at naturmiljø og biologisk mangfold gis en økonomisk verdi i gjennom kjente verdissettingsprinsipper.

Videre vises det til sjelden vegetasjon og flere viltlevende arter i områdene, blant annet rødlistede flaggermusarter. Det pekes også på at tiltakene vil berøre mange hytteiere og andre som benytter områdene. Fridtjofsen ønsker videre en redegjørelse for hvordan turbiner skal avhendes etter endt levetid og hvilke garantier man har for at opprydning skjer. Videre ber han om at tiltakene utredes for støy, og han lurte på hvilken forskning som er gjort på høy- og lavfrekvent støy.

Toril Rannestad har uttalt seg 28.3.2012. Hun er helseforsker og hytteeier ved Rensjøen. Rannestad ber om at verdien av folkehelse utredes. Hun viser til at fysisk aktivitet og natur- og friluftsopplevelsen fremmer fysisk og psykisk helse. Hun viser også til studier som påpeker helseproblemer ved lavfrekvent støy. Videre mener Rannestad at kvaliteten på hytte- og friluftsliv blir forringet ved vindkraftutbygging, og at hytteområdene ikke kan selges to ganger til ulike formål. Hun ber derfor om at etikken og hederligheten overfor berørte hytteiere må utredes. Rannestad viser også til kommunens forpliktelser til å ta vare på inngrepsfrie naturområder, som er under press i Trøndelag.

Hun mener at uberørt natur bør tas vare på for kommende generasjoner, og ber om at dette utredes på etisk grunnlag.

Thomas Jenssen uttrykker 29.3.2012 at han er svært negativ til å ofre store deler av innlandet for å bygge ut vindkraft. Han er imot det politiske grunnlaget for vindkraftutbygging. Etter hans syn er det viktigere å bygge ut nasjonalt overføringsnett enn å forsyne Europa med fornybar kraft.

I utredningsarbeidet bes det om at samtlige vindkraftverk som planlegges i Selbu og Melhus sees under ett, slik at det fremkommer hvor store områder som berøres. Det vises samtidig til utbyggingsplaner i Meråker i Nord-Trøndelag. Videre bes det utredet hvordan rypebestanden og andre dyrearter berøres. Jenssen spør om hvilke krav det er til lysmerkning med hensyn til flysikkerhet. Han viser videre til at det er påvist sprekkdannelser i turbiner på Smøla, og lurte på hvilke kriterier turbinene blir dimensjonert for, og om de vil tåle fremtidig økning i vind. Videre stilles det spørsmål til hvordan eksportert kraft fra Norge vil påvirke forurensende kraftproduksjon og CO² kvoter/utslipp i Europa.

Mona Løvmø og Ingebrigt Kjøsnes har den 29.3.2012 uttalt seg til Stokkfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. De har hyttetomt ved Rensjøen og er i mot arealkrevende vindkraftanlegg i fjellene. De viser til "Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg" (OED og MD 2007), hvor mål om ivaretagelse av gjenværende naturområde med urørt preg og nasjonale mål for friluftsliv blir beskrevet. Det vises også til fylkesdelplan for vindkraft, som fraråder vindkraftlokalisering i indre fjellområder.

De ber om at tiltakene utredes for verditap på eiendommer, og det vises til dansk erstatningsordning. Det bør også avklares hvem som er ansvarlig for erstatninger; grunneier, kommune eller utbygger/eier. Videre bes tiltakene utredet for skyggekast, refleksblink og støy. Helseproblemer som følge av dette må etter deres syn utredes og forskes på. Løvmø og Kjøsnes peker på habilitetsspørsmål i forbindelse med at ordføreren i Selbu også er styremedlem i TrønderEnergi. De finner det også betenkelig at konsekvensutredningen bestilles og betales av utbygger.

Rolf Magne Fløan har i e-post av 29.3.2012 uttalt seg til Stokkfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. Han er imot tiltakene, som han ser på som unødvendig rasering av verdens fineste natur. Vindkraftverk bes plassert i bebygde områder. Videre uttrykkes det at vindkraftverk er underskuddsprosjekt som ved endt bruksperiode vil utgjøre et avfallsproblem.

Mari Paulsen Langdahl uttaler 29.3.2012 at hun er i mot utbygging av alle de tre meldte tiltakene. Langdahl bor i Trondheim, men har brukt mye tid i Selbu, og har nå hytte ved Hornsjøene. Hun viser til at det er store områder av bynær villmark, og fantastiske rekreasjonsområder for fiske, teltturer, sykkeltureturer og skiturer som vil gå tapt ved etablering av vindkraftanlegg. Hun nevner blant annet en rute fra Åsfjellet og inn til Reinsfjellet som er mye brukt i påsken. Det vises til at områdene er viktige for trekkfugler som hegre og gås, og her finnes storlom, li- og fjellrype, skogsfugl, hoggorm og jerv. Videre pekes det på godt ørretfiske i Kvinstustjønnene og Sandtjønna ettersom det her finnes marflo. Langdahl er bekymret for at kommunens satsing på hytteutbygging som næring blir skadelidende, og er skuffet over at kommunen har åpnet for vindkraftplanlegging.

Terje Klokk med flere har den 30.3.2012 sendt inn et avisinnlegg som er undertegnet av flere beboere ved Selbusjøen. I innlegget vises det til Klæbu som en fin kommune å bo i, og som har unike villmarksområder i nærhet av storby. Dersom Brungfjellet, Stokkfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet blir realisert vil dette etter deres vurdering bety rasering av turområdene sør for Selbusjøen, kalt Brungmarka. Videre mener de at de allerede omsøkte kraftprosjektene i Norge overstiger landets

internasjonale fornybarforpliktelser. Innlegget er en appell til kommunen om ikke å selge Brungmarka og de kvalitetene som er knyttet til marka.

Per O. Tjelflaat er professor ved Institutt for energi- og prosesssteknikk ved NTNU og fremmer sin uttalelse til Brungfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk i brev av 30.3.2012. Av brevet går det frem at Tjelflaat sitt arbeid omfatter forskning og utvikling innen lavenergi og nullutslipps bygninger og undervisning innen emnet *Energifremtider og miljøvisjoner*. Han har lang erfaring i bruk av planområdene for vindkraftverkene til friluftsliv.

I uttalelsen fokuserer Tjelflaat på Brungmarka som et unikt friluftsområde. Han beskriver området generelt, og de turmuligheter, både korte og lange, og de overnattingsmuligheter som finnes i områdene. Tjelflaat peker spesielt at Brungmarka fremstår som uberørt friluftsområde uten tekniske installasjoner og at topografi, størrelse og tilgrensende fjellområder gjør at Brungmarka er velegnet for friluftsliv. Det vises også til at området ligger nært Trondheim by og at det derfor er viktig for befolkningen her.

I uttalelsen videre tar Tjelflaat opp faglige/politiske aspekter ved utbygging av vindkraft. Han peker på at bruken av fossil energi må begrenses. Etter hans mening er ikke vindkraft en del av løsningen for å produsere fornybar energi. Tjelflaat mener energiøkonomisering, økt utnyttelse av bioenergi, opprustning og utvidelse av vannkraftverk, utbygging av solcellepaneler og bygging av mindre elvekraftverk. Tjelflaat mener vindkraft medfører visuell forurensning og irreversible inngrep i områder med berggrunn og lite vegetasjon. Tjelflaat mener vindkraft i fjellområder vil medføre at områdene vil se ut som anleggsområder frem til neste istid.

Tjelflaat konkluderer med at en utbygging av de to planlagte vindkraftverkene blir en svært høy pris å betale for å produsere elektrisitet. Tjelflaat mener det primært er framtidige generasjoner i Trondheimsregionen som må betale denne prisen. Han mener at selv det å sette ut vindmålere på de aktuelle høydene i dette terrenget må sees på som en provokasjon mot det eksisterende villmarkspreget i dette fjellområdet.

John Rolseth skriver 30.3.2012 at han er imot planene om Stokkfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. Rolseth er en av de nærmeste oppsitterne til det planlagte vindkraftområdet i Stokkfjellet. Han viser til Stokkfjellet som et idyllisk område med høy grad av egenverdi, og som hans familie benytter til friluftformål hele året. Nærheten til fredede urskogs- og myrområder tilsier etter hans syn at Stokkfjellet ikke bør bygges ut til vindkraftformål. Generelt er Rolseth mot utbygging av vindkraft i Selbu da området ikke er innbefattet i fylkesdelplan for vindkraft, og ettersom Sør-Trøndelag har tapt mye inngrepsfrie områder de senere årene. Selbu har etter hans syn har bidratt nok til fornybar energi gjennom utbygging av Nea-vassdraget. Norsk natur bør etter hans syn ikke selges til kapitalister, og særlig ikke til tyske.

Rolseth viser til et omfattende fugletrekk av traner og kortnebbgjess over Selbu, og ber om at flora og fauna i de to planområdene utredes.

Jon Olav Kjosnes avgir 30.3.2012 en felles høringsuttalelse for de planlagte vindkraftverkene ved Brungfjellet, Eggjafjellet/Åsfjellet og Stokkfjellet. Han eier en hytte i Selbu kommune om lag en km sør for tiltakene, og familien er aktiv bruker av områdene ved Rensfjellet, Stokkfjellet, Brungfjellet og Flåmarka. Kjosnes går imot en utbygging av alle vindkraftverkene på bakgrunn av områdenes verdi for friluftsliv i uberørt natur. Rensfjellet er etter hans syn det nærmeste en kan komme et hellig fjell i Selbu. Det vises videre til at dette er et område for villlevende rovdyr, som også har livskraftige stammer av fjell- og lirype, og for øvrig et rikt fugleliv. Det bes om utredning av virkninger for rekreasjon og konsekvensene av tapte rekreasjonsmuligheter. Dyre- og fugleliv, spesielt virkninger for

fjellrypebestanden, bør utredes. Videre bes det om en sammenlikning av energieffektivitet og kostnad ved effektivisering av vannkraftverk, sett i forhold til etablering av vindkraftverk. Tiltakene bør også utredes med hensyn til risikoen ved å oppholde seg i nærhet av anlegget, og hvordan friluftsutøvere opplever denne risikoen. Forhold vedrørende opprydning etter endt konsesjonsperiode bør utredes, bla. hvem som har ansvaret for opprydning dersom tiltakshaver går konkurs, og hvordan spesialavfall fra turbindekonstruksjon skal avhendes. Videre bør det etter Kjøsnes syn utredes hvor mye utbyggingen påvirker tildeling av skjønnsmidler til kommunen. Erstatning for verdiforringelsen av naboeiendommer bør vurderes etter dansk modell.

Kristine Stene bor i Klæbu og familien har en hytte og bu i området, og en mindre andel i grunnen som berøres av Brungfjellet vindkraftverk. I sin uttalelse av 30.3.2012 oppfordrer Stene til at virkningene av tiltaket blir godt utredet og at de tre prosjektene som er under planlegging utredes i sammenheng.

Stene viser innledningsvis til fylkesdelplan for vindkraft og mener denne ikke må settes til side. Hun peker på at planområdene ligger i et område som i planen er kategorisert som et større friluftsområde av stor regional betydning. Hun viser til at Regjeringen har som målsetting at slike områder skal tas vare på. Videre vises det til at Miljøverndepartementet har uttalt i forbindelse med planer om et hytteområde i Midtre Gauldal at det er viktig å ta vare på de sammenhengende inngrepsfrie naturområdene som stekker deg fra Melhus til Tydalen. Stene mener på denne bakgrunn at å utrede områder for vindkraft i dette området er i strid med regionale og nasjonale føringer. Hun viser til omfattende planer om vindkraft i Norge, og mener målsettingene om utbygging av fornybar energi kan nås ved å realisere allerede konsesjonsgitte prosjekter.

Stene er opptatt av at planene om vindkraft sees i sammenheng, både hva gjelder visuelle virkinger, naturmangfold, inngrepsfrie naturområder, landbruk og reiseliv, og forutsetter at det etableres et samarbeid mellom tiltakshaverne.

Stene mener temaet friluftsliv er sentralt for tiltakene. Hun er opptatt av at utredningene identifiserer og verdsetter den negative endringen som hun mener tiltakene vil ha på friluftslivet. Hun peker på at utbyggingsplanene ligger i et større, sammenhengende friluftsområde, med villmarkspreget og med nærhet til Trondheim by. Hun viser til et leserinnlegg i Klæbuposten som hun mener synliggjør verdien dette friluftsområdet har. Stene er også opptatt av at utredningene tar for seg hvordan opplevelsesverdien og sikkerheten vil endres for friluftslivet ved utbygging. Stene mener at områdene vil miste brukere ettersom mange av dagens brukere av området søker stillhet og ro. Støy vil virke negativt inn på bruken og hun ber om at det lages et støykart i utredningene. Hun er også opptatt av å utrede virkningene for det tradisjonelle friluftslivet, jakt og fiske.

Stene er også opptatt av at de visuelle virkningene utredes på en god måte, og fremhever at synlighetskartet trekkes vidt nok slik at det gir et fullstendig bilde av det visuelle omfanget av de planlagte tiltakene. Hun fremmer flere forslag til visualiseringspunkter.

Stene skriver at naturmangfoldet i områdene er lite kartlagt, men viser til at det er gjennomført kartlegging i Klæbu kommune. Hun ber om at det utredes et nytt alternativ for nettilknytning som ikke berører et gammelskogsområde nord for Brungfjellet som er kategorisert som viktig. Stene påpeker viktigheten av at det blir gjennomført omfattende feltundersøkelser av naturmangfoldet. Dette gjelder også for kulturminner.

Stene stiller avslutningsvis spørsmål om hvilke virkninger tiltakene vil ha for hyttebebyggelse og attraktivitet og økonomisk verdi, og grunneieres mulighet for å etablere hyttefelt. Hun ber om at disse forholdene utredes.

Jostein Sandvik uttaler seg 31.3.2012 om fugl for alle de tre meldte prosjektene i Selbu, Klæbu og Melhus. Sandvik er biolog med hovedvekt på ornitologi, og han er lokalkjent i de aktuelle områdene. Det må etter hans vurdering stilles krav om ornitologiske undersøkelser. Fjell- og liryte må utredes med hensyn til dødelighet og bestandsutvikling, jaktinteresser og høstingsmuligheter. Sandvik skriver at Eggjafjellet og Brungmarka i liten grad er berørt av trekkende trane, men det er ukjent i hvor stor grad fuglene trekker over det aktuelle området på Stokkfjellet. Videre trekker en stor andel av den totale Svalbard-bestanden av kortnebbgjess over deler av Selbu og Klæbu om høsten, mellom Brøttem og Hersjøen, eller Brungmarka-Stokkfjellet. Gjessene flyr ofte lavt og i medvind, men dette varierer blant annet med tid på døgnet. Sandvik anfører det som spesielt viktig at kollisjonsrisiko for gjessene utredes, både på bakgrunn av naturmangfoldloven og Bonnkonvensjonen.

Rune Folgerø har uttalt seg i brev av 31.3.2012. Han er imot utbygging av vindturbiner på bakgrunn av visuelle virkninger, og mener at vannkraftutbygging vil være en bedre måte å dekke fremtidens behov for miljøvennlig kraft. Folgerø har fått en forståelse av at vannkraftutbygging ses på som miljøkriminalitet, og ønsker en forklaring på hvordan vindkraftverk vurderes opp mot vannkraftutbygging.

Trond Overvik uttaler seg den 1.4.2012 om Stokkfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. Han er i mot begge tiltakene og mener at de bør avvises. Han viser til en tabell for produksjon og forbruk i Midt-Norge, og mener at kraftkrisen vil bli borte når den nye sentralnettslinjen mellom Ørskog og Fardal idriftsettes. Videre finner han det ironisk at de aller fleste hus og hytter i kommunen sannsynligvis vil bli visuelt berørt av tiltaket, bortsett fra grunneierne.

Dersom sakene går til videre behandling har han følgende merknader til utredningsarbeidet:

- Synlighetskart bør utarbeides for hele kommunen, og gi en samlet fremstilling av de visuelle virkningene av de meldte tiltakene. Dersom Brungfjellet vindkraftverk blir synlig i Selbu må også dette anlegget inngå i sammenstillingen.
- Med bakgrunn i krav til lysmerking av luftfartsmerking kreves det fotomontasjer som viser påvirkning etter mørkets frembrudd, samt animerte videoer som viser den visuelle påvirkningen av blinkende hinderlys over hele døgnet.
- Konsekvensutredning av friluftsliv må gjennomføres for hele kommunen, ettersom alle områder bli visuelt påvirket
- Det kreves at tiltakene utredes for verdiforringelse av eksisterende og nye fritidseiendommer, da tiltakene vil gi store negative konsekvenser for reiseliv og turisme.
- Utbygger må etter hans syn pålegges å utrede et miljø- og klimaregnskap for driftsfasen, og for produksjon av vindturbiner og utbygging av anlegget

3.6 Tekniske instanser

Statnett har i brev av 7.3.2012 uttalt seg til Stokkfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. Dersom tiltakene planlegges tilknyttet transformatorstasjonen i Nea er det sannsynligvis nødvendig å øke transformeringskapasiteten her, fortrinnsvis ved en transformator nr. 2. I Klæbu er det i dag ikke 132 kV spenningsnivå, og 132 kV anlegg med 132/300 kV transformering må etableres dersom tiltaket/ene planlegges tilknyttet her. Ved planer om å koble tiltakene direkte på 420 kV nettet mellom Klæbu og Nea gjør Statnett oppmerksom på at dette må være en fullverdig stasjonsløsning, og at T-avgreining ikke vil aksepteres. Stasjonsløsning må vurderes nærmere i et samarbeid mellom vindkraftaktøren(e) og Statnett. Dersom alle de tre meldte tiltakene i området videreføres skriver Statnett at partene bør samarbeide for å komme frem til en mest mulig rasjonell nettløsning.

Statnett skriver at forsyningssikkerheten forventes å bli tilfredsstillende når den planlagte 420 kV forbindelsen Ørskog-Fardal kommer i drift. Ny produksjon i området vil likevel være gunstig med henblikk på sårbarhet for feil og en mulig videre forbruksøkning i området. Som følge av omfattende planer om ny vindkraftproduksjon i Midt Norge forventes kraftbalansen her å forbedres fremover mot 2020.

Statnett ber for øvrig NVE gjøre konsesjonssøker spesielt oppmerksom på at Statnett legger til grunn at *Forskrift om systemansvaret i kraftsystemet* (FoS) § 14 og *Veileder for funksjonskrav i kraftsystemet* (FIKS) følges, og at konsesjonær uten ugrunnet opphold søker/informerer systemansvarlig om anlegget etter at konsesjon er gitt.

Norkring har i brev av 28.3.2012 avgitt uttalelse til planene om Eggjafjellet/Åsfjellet, Brungfjellet og Stokkfjellet vindkraftverk. Norkring ønsker å bli involvert i en konsekvensutredning under punktet kommunikasjonssystemer. En foreløpig analyse viser at en utbygging av vindmøller i de aktuelle områdene sannsynlig vil ha liten påvirkning for mottak av kringkastingssignaler, men dette må vurderes nøyere i forbindelse med en utredning. Hvis det viser seg at det skulle oppstå interferens fra vindmøller vil det kunne være nødvendig å etablere avbøtende tiltak i form av tilleggssendere i området. Norkring ønsker også at det blir vurdert om de planlagte vindmøllene vil påvirke noen av de eksisterende radiolinjene i de aktuelle områdene.

3.7 Miljøverndepartementets merknader

Miljøverndepartementet har i brev av 4.2.2013 avgitt en felles uttalelse til de tre prosjektene Brungfjellet, Eggjafjellet/Åsfjellet og Stokkfjellet vindkraftverk. MD viser til at planområdene for de tre prosjektene ligger utenfor de avsatte områdene for vindkraft i *Fylkesdelplan Vindkraft Sør-Trøndelag 2008-2020*, og at Brungfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet er gitt kategori D-E for miljøverdier i tematisk konfliktvurdering. De ber derfor NVE vurdere hensiktsmessigheten av å gå videre med planene.

Dersom NVE velger å behandle sakene videre har MD følgende merknader:

MD ber om at informasjon fra arealanalysene som er igangsatt av Sør-Trøndelag fylkeskommune benyttes i konsekvensutredningen så langt det er hensiktsmessig.

MD viser til naturmangfoldloven §§ 8 til 12, §§ 4 og 5 om forvaltningsmål og til § 10 om samlet belastning, og ber om at utredningsprogrammene sikrer at konsekvensutredningene gir tilstrekkelig grunnlag for vurdere disse bestemmelsene. I vurderingen av samlet belastning skal informasjon om eksisterende og planlagte tiltak som påvirker den samme naturen legges til grunn, og det skal vurderes virkninger på lokalt og nasjonalt nivå.

MD ber om det i utredningsprogrammet kreves utredning av virkninger for nær truede arter og naturtyper, verdifulle arter og naturtyper, prioriterte arter og utvalgte naturtyper.

MD viser til at eksisterende informasjon er mangelfull, og ber om at det i nødvendig grad gjennomføres feltundersøkelser der hvor kunnskap om viktige forhold ikke foreligger. Det bes spesielt om at NVE i utredningsprogrammet krever utredning av virkninger for kortnebbgås og hekkende kongeørn i Oksdalen. Det vises også til at områdene er av betydning for en rekke øvrige trekkfugl, herunder Selbusjøen og omkringliggende vanns funksjon som rasteområder.

Verdien av naturreservatene Råndalsmyrene og Råndalen belyses, og MD ber om at det i utredningsprogrammet for Stokkfjellet vindkraftverk settes krav om utredning av virkninger for disse, både i anleggs- og driftsfasen. Vurderingene skal også gjøres for øvrige viktige verneverdier, herunder

skogvernverdier i områder som kan være aktuelle for frivillig vern. Det vises i den sammenheng bl.a. til et regionalt/nasjonalt viktig område øst for Råndalen naturreservat.

MD viser til at tiltakene vil berøre et relativt uberørt, sammenhengende fjellskog- og snaufjellområde mellom Gauldalen og Tydalen. Tiltakene vil også berøre et av de siste villmarkspregede områdene i Trondheimsregionen. Videre trekkes det frem at tiltakene er planlagt i et område som i fylkesdelplanen karakteriseres som *større friluftsområder av særlig stor regional betydning*. På bakgrunn av dette vektlegger MD at tiltakenes virkninger for friluftsliv og for inngrepsfrie naturområder vurderes. MD ber om en samlet vurdering av disse temaene for de tre aktuelle vindkraftverkene, og ev. andre planlagte vindkraftverk i nærliggende områder. Det bes også om en samlet visualisering av prosjektene. Vurderingen av inngrepsfrie naturområder skal være fordelt på de ulike definerte INON-sonene.

Til sist skriver MD at energi- og miljømyndighetene har igangsatt arbeid med å lage en ny mal som ivaretar naturmangfoldloven og vannforskriften i utredningsprogram. Også nye rutiner for håndtering av § 9-undersøkelser etter kulturminneloven er under avklaring. MD ber NVE om å gjøre det klart overfor tiltakshaver at det kan komme krav om nye utredninger når ny mal og nye rutiner foreligger.

3.8 Kommentarer til Miljøverndepartementets merknader

På bakgrunn av Miljøverndepartementets merknader har NVE tatt inn følgende utredningskrav for de tre sakene: Utredning av virkninger for truede og nær truede arter, verdifulle og utvalgte naturtyper, prioriterte arter, ansvarsarter og jaktbare arter, jf. temaet *Naturtyper og vegetasjon* og temaet *Fugl*. Videre kreves at virkninger for kortnebbgås og kongeørn skal vurderes. Selbusjøen og øvrige vanns betydning som rastehabitat for trekkende arter skal kortfattet vurderes ut fra eksisterende informasjon. Under kapittel 2, kulepunkt syv har NVE gitt krav til at omfanget av feltbefaring skal begrunnes konkret.

NVE har videre tatt inn kravet om samlede visualiseringer under temaet *Landskap*, kulepunkt seks. Kravet om at vurderingen av INON tallfestes per sone er hensyntatt, jf. kulepunkt én under temaet *Inngrepsfrie naturområder og verneområder*.

Under temaet *forholdet til andre planer* har NVE krevd at informasjon fra fylkeskommunens pågående arealanalyse skal inngå som en del av konsekvensutredningen. Videre har vi i utredningsprogrammet orientert om at en endelig avklaring av hvordan vannforskriften og undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 skal implementeres i vår saksbehandling kan medføre nye utredningskrav..

Før øvrig mener NVE at MDs innspill i tilstrekkelig grad allerede er ivarettatt i utkastet til utredningsprogram. NVE vil ikke pålegge utredning av virkninger for skogsområder som kan være aktuelle for frivillig vern.

3.9 Tematisk konfliktvurdering

Direktoratet for naturforvaltning (DN) og Riksantikvaren oversender i e-post av 16.5.2012 tematisk konfliktvurdering av Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. Vindkraftverket er i sum konfliktvurdert til kategori D-E. Av DN og Riksantikvarens vurdering går det frem at tiltaket er antatt å få svært stor konflikt med et stort, inngrepsfritt naturområde og med et viktig friluftslivsområde for befolkningen i Trondheim og nabokommunene. Det vurderes å være et betydelig konfliktpotensial med rovfugl og lom, og med trekkende traner og kortnebbgås. Videre antas et konfliktpotensial for arealkrevende arter som bjørn og gaupe. For automatisk fredede kulturminner forventes det indirekte konflikt, og direkte konflikt i korridor for tilførselsvei.

Forsvarsbygg har uttalt seg den 26.3.2012. For Eggjafjellet/Åsfjellet er det gjort en foreløpig vurdering av tiltaket til kategori C. Dette tilsier at det må gjøres avbøtende tiltak innenfor deler av denne infrastrukturen for at nødvendig funksjon kan opprettholdes. Kostnadene for disse tiltakene legges til utbyggers investeringskostnader, og er i følge Forsvarsbygg estimert til 20 MNOK.

4 Generelt om utredningsprogram for vindkraftverk

En konsekvensutredning skal i nødvendig utstrekning omfatte de punkter som er listet opp i vedlegg III i forskrift om konsekvensutredninger av 26.6.2009. På bakgrunn av forskriften, innholdet i meldingen, innkomne høringsuttalelser og egne vurderinger skal NVE meddele et eget utredningsprogram for tiltaket. I utredningsprogrammet skal NVE spesifisere og avgrense utredningskravene for direkte og indirekte virkninger for miljø, naturressurser og samfunn til de forhold som etter NVEs vurdering er vesentlige og beslutningsrelevante.

NVE har utformet utredningsprogram for Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk. Intern infrastruktur, det vil si kabler fra hver enkelt vindturbin til en felles transformator for vindkraftverket, nødvendige elektriske anlegg for nettilknytning, interne veier og adkomstvei, omfattes også av utredningsprogrammet. Utredningsprogrammet er oversendt til tiltakshaver i eget brev.

5 NVEs kommentarer til utredningsprogrammet

Nedenfor følger NVEs kommentarer til innkomne høringsuttalelser. I de tilfeller der NVE mener at krav og innspill fra høringsinstansene er dekket av kravene i utredningsprogrammet, er innspillene ikke gjengitt eller kommentert. Høringsuttalelser er kommentert der NVE mener det er behov for avklaringer og/eller presiseringer. Herunder kommenteres eventuelle krav fra høringsinstanser som ikke er tatt med i utredningsprogrammet.

Etter NVEs vurdering vil en konsekvensutredning som gjennomføres etter det fastsatte utredningsprogrammet gi et godt grunnlag for å kunne vurdere om det meldte vindkraftverket bør etableres eller ikke.

5.1 Tiltaksbeskrivelse

5.1.1 Vindressurser, økonomi og produksjon

Selbu SV krever en vurdering av hvor sikkert anslaget for energiproduksjonen er, basert på erfaringstall fra andre vindkraftverk. NVE viser til kulepunkt en under temaet *Vindressurser, økonomi og produksjon*, der det står at vindressursene skal dokumenteres, og at metodikk/modeller som ligger til grunn for den beregnede vindressursen skal oppgis. NVE har på dette grunnlag mulighet til å gjøre en vurdering av om det oppgitte produksjonsestimatet er realistisk.

5.1.2 Forholdet til andre planer

Flere høringsparter viser til at gjeldende fylkesdelplan for vindkraft ikke åpner opp for vindkraftutbygging i Selbu, og ønsker derfor at tiltakene her ikke behandles. Andre ber om at de aktuelle vindkraftplanene legges på vent inntil fylkesdelplan for vindkraft i Sør-Trøndelag revideres. DN mener at Fylkestingets åpning for å utrede områder som ligger utenfor regional plan for vindkraft svekker regional plan som et strategisk og demokratisk virkemiddel.

Når godkjente regionale planer foreligger vil disse inngå i grunnlaget for NVEs behandling av enkeltprosjekter. NVE må imidlertid alltid foreta en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, og også vektlegge andre forhold enn de hensyn som er vektlagt i planene, ut fra regionale vurderinger og

prioriteringer. Teknologiutvikling har medført økt interesse for vindkraft i innlandet. Det forventes derfor et økt antall meldinger om vindkraft i innlandet, og NVE ser det som hensiktsmessig å realitetsbehandle også innlandsprosjekter innen elsertifikatmarkedets virketid. NVE viser samtidig til Sør-Trøndelag Fylkeskommunens uttalelse om at det er igangsatt arealanalyse av aktuelle nye områder for vindkraft, nettopp for å kunne vurdere mulige unntak fra dagens vindkraftplan.

FNF Sør-Trøndelag ønsker utredning av hvordan de meldte prosjektene, og Norges målsetning om økt fornybar energi generelt, kan avveies mot andre politiske samfunns mål og forpliktelser. De viser i den forbindelse til Stortingsmelding nr 58 (1996-97), som beskriver målet om å stanse tapet av biologisk mangfold, Bonnkonvensjonen, Bernkonvensjonen, Nagoya-protokollen, Soria Moria-erklæringen om reiseliv som nasjonalt satsningsområde, og fylkesdelplan for vindkraft i Sør-Trøndelag. Politiske målsetninger og konvensjoner tas hensyn til NVEs saksbehandling, og NVE vil ikke kreve slike vurderinger i en konsekvensutredning for enkeltprosjekter.

5.1.3 *Infrastruktur og nettilknytning*

Statnett skriver at dersom alle de tre meldte tiltakene i området videreføres t bør partene sørge for en koordinering for å komme frem til en mest mulig rasjonell nettløsning samlet sett. Selbu SV skriver at utredningene må beskrive hvilke virkninger tiltakene vil ha på infrastruktur i Selbu, herunder riksvei 705 og utbygging av bredbånd.

NVE viser til utredningsprogrammets krav om at kapasitetsforholdene i overføringsnettet i området skal kortfattet beskrives. Behov for tiltak i eksisterende nett skal beskrives. Beskrivelsen skal sees i sammenheng med andre planer for kraftproduksjon i området. Det skal redegjøres for i hvilken grad tiltaket kan påvirke forsyningssikkerheten og den regionale kraftbalansen.

NVE viser videre til utredningsprogrammets krav om at utredningene skal omfatte aktuelle utbyggingsløsninger for et vindkraftverk med tilhørende infrastruktur, herunder aktuelle plasseringer av vindturbiner, administrasjonsbygg og transformatorstasjon, nettilknytning, interne veier i planområdet og nødvendig adkomstvei. NVE forutsetter at utredningene også avklarer hvilke tiltak som kreves på riksvei 705. NVE vil også be tiltakshaver kort avklare mulighetene for utbygging av bredbånd som følge av tiltaket. NVE viser videre til temaet *Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket*, kulepunkt to, og til temaet *Infrastruktur og nettilknytning*, og finner utredningskravene ivare tatt.

Arne Jørgen Kjøsnes skriver at veibygging gjennom Vikvarvet, med ny bru over Slindelva, samt vei inn til området må utredes med tanke på økonomi. NVE viser til kulepunkt tre under temaet *Vindressurser, økonomi og produksjon*, hvor tiltakets antatte investeringskostnader skal oppgis. Dette vil være gjeldende også for aktuell infrastruktur i tilknytning til bygging vindkraftverket.

Norges Miljøvernforbund krever at overføringsnettet kables i sin helhet dersom det gis konsesjon til vindkraftverket. NVE viser i denne sammenheng til at Stortinget, ved behandling av Meld. St. nr. 14 (2011-2012), har videreført forvaltningsstrategien for kabling av kraftledninger som ble fastlagt gjennom behandling av Ot.prp. nr. 62 (2008-2009). I regionalnettet (66 kV-I32 kV) skal luftledning velges som hovedregel, bortsett fra i følgende unntakstilfeller:

- Der luftledning er teknisk vanskelig eller umulig, som ved kryssing av sjø eller der den kommer nærmere bebyggelse enn tillatt etter gjeldende lover og forskrift.
- Der luftledning vil gi særlig store ulemper for bomiljø og nærfriluftsområder, der det er knapphet på slikt areal, eller der kabling gir særlig miljøgevinster.

- Der kabling kan gi en vesentlig bedre totalløsning alle hensyn tatt i betraktning, for eksempel der alternativet ville vært en innskutt luftledning på en kortere strekning av et kabelanlegg, eller ved at kabling inn og ut av transformatorstasjoner kan avlaste av hensyn til bebyggelse og miljø.

Bakgrunnen for forvaltningsstrategien er i hovedsak at kabling er betydelig mer kostnadskreven enn å bygge luftledning. I henhold til ovenfor nevnte har NVE tatt inn i utredningsprogrammet, kulepunkt fem under "Infrastruktur og nettilknytning" at det skal gis en kortfattet vurdering av jordkabel som alternativ til luftledning.

5.2 Samlede virkninger, prosess og metode

Noen høringsinstanser, herunder Selbu kommune, viser til metodikk de mener bør legges til grunn for forskjellige fagtema i utredningsprogrammet. Roar Fritjofsen mener at forslagene til utredningsprogram er mangelfulle ved at metodikk og vurderingskriterier ikke er oppgitt. Dette gjelder blant annet for biologisk mangfold og inngrepsfrie naturområder. Han mener at for alle utredninger må verdi og konsekvenser vurderes på bakgrunn av angitt metodikk og kjente kriterier.

Vedrørende metodikk viser NVE til utredningsprogrammets kapittel 2 om *Prosess og metode*, der det går frem at NVE anbefaler at det i utredningsarbeidet benyttes standard metodikk, herunder Miljøverndepartementets veileder om konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven, Direktoratet for naturforvaltnings håndbøker og NVEs veiledere, der dette vurderes som hensiktsmessig. Konsekvensutredningen skal ta utgangspunkt i foreliggende kunnskap og nødvendig oppdatering av denne. NVE ber i kapittel 2 også om at det kort redegjøres for datagrunnlag og metoder som er benyttet for å vurdere virkningene av vindkraftverket.

Flere høringsinstanser, herunder Selbu kommune, Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, DN, TT og Trondheimsregionens friluftsråd er opptatt av at samlede virkninger for tema som blant annet landskap, friluftsliv, naturmangfold og inngrepsfrie naturområder blir utredet. Det vises i denne forbindelse til bestemmelser i naturmangfoldloven (§ 10) og plan- og bygningslovens *Forskrift om konsekvensutredninger*

I utkast til Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg er sumvirkninger/samlede virkninger definert på følgende måte:

"Sumvirkninger kan vurderes som de samlede konsekvenser av flere vindkraftanlegg innenfor et geografisk avgrenset område, eller de systematiske virkninger vindkraftanlegg har på et temaområde som for eksempel en art eller en naturtype innen et større geografisk område."

I forskrift om konsekvensutredninger av 1.4.05 står det i vedlegg II pkt e):

"Når flere utbyggingstiltak i et område samlet kan få vesentlige virkninger skal tiltakets kumulative karakter i forhold til andre gjennomførte og planlagte tiltak i tiltakets influensområde vurderes."

I medhold av forskriften kan NVE pålegge aktørene å vurdere sumvirkninger av for eksempel landskap og friluftsliv av flere prosjekter som er under planlegging innenfor et område. En forutsetning må være at slike fellesutredninger er beslutningsrelevante. NVE har i flere regioner valgt å samordne behandlingen av flere vindkraftprosjekter og koordinere med nødvendige kraftledningsprosjekter. Formålet med dette har vært å bedre kunne vurdere de samlede virkningene. NVE vil legge til rette for en samordnet behandling av de tre prosjektene dersom dette vurderes som hensiktsmessig. I stor grad vil dette kunne gjøres på bakgrunn av utredninger for enkeltprosjekter. Når/dersom søknader for disse prosjektene foreligger vil NVE ta stilling til om supplerende undersøkelser er nødvendig.

Vedrørende vurdering av samlet belastning for naturmangfold er dette kravet tatt inn som et eget utredningstema i programmet. Av utredningsprogrammet går det frem at det i henhold til naturmangfoldloven § 10 skal vurderes om eksisterende eller planlagte inngrep i området kan påvirke forvaltningsmålene for de samme arter/naturtyper som vindkraftverket kan ha virkninger for. Det er også satt krav om at det i utredningene skal vurderes om tilstanden og bestandsutviklingen til disse artene/naturtypene kan bli vesentlig påvirket.

NVE legger til grunn at vurderingene bygger på kjent og tilgjengelig informasjon om andre planer (jamfør utredningsprogrammets kapittel 1, temaet *Forholdet til andre planer*) og utredede virkninger for naturmangfold. I vurderingen skal det legges vekt på tiltakets virkninger for eventuelle forekomster av verdifulle naturtyper, jamfør Direktoratet for naturforvaltnings håndbok 13, Norsk rødliste for naturtyper (2011), utvalgte naturtyper utpekt jamfør naturmangfoldloven § 52 og økosystemer som er viktige økologiske funksjonsområder for truede arter i Norsk rødliste for arter (2010) og prioriterte arter utpekt jamfør naturmangfoldloven § 23.

FNF Sør-Trøndelag ønsker at saksbehandlingen av alle de tre meldingene avventes til anleggene i Snillfjord, Hemne og Fosen er ferdigbehandlet, for å kunne ta stilling til summen av vindkraftanlegg totalt i fylket. NVE viser til at behandlingen av vindkraftprosjektene i Snillfjord og Hemne ble avsluttet sommeren 2012. NVE vil avvente videre behandling av to gjenværende vindkraftverk på Fosen, Breivikfjellet og Innvordfjellet vindkraftverk, i påvente av endelig behandling i Olje- og energidepartementet. NVE er gjennom lovverket pålagt å meddele tiltakshaverne utredningsprogram. NVE vil, ved eventuelle søknader, avklare den videre behandlingsprosessen opp mot andre prosjekter i regionen.

5.3 Tiltakets virkninger for miljø og samfunn

5.3.1 Landskap

Flere høringsinstanser legger vekt på de visuelle virkningene av det planlagte vindkraftverket. Selbu kommune og Fylkesmannen krever en landskapsanalyse og kunnskap om samlet belastning på landskap. For utredning av landskap viser Fylkesmannen til veilederen for landskapsanalyse utgitt av Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren. Tiltaket kreves også utredet for kulturlandskap.

Selbu kommune og andre høringsinstanser ber videre om at det utarbeides flere visualiseringer fra ulike steder i kommunen, fra hytteområder og fra mye brukte friluftslivsområder. Noen høringsinstanser ber om at skjæringer og fyllinger inkluderes i de fotorealistiske visualiseringene.

NVE viser til at det for temaet *Landskap* i utredningsprogrammet er stilt omfattende krav til utredninger av de visuelle virkningene av tiltakene, både gjennom beskrivelse av landskapet og dets verdier, og gjennom utarbeidelse av synlighetskart og fotorealistiske visualiseringer fra standpunkter i tråd med blant annet kommunenes ønsker. NVE krever også at det utarbeides visualiseringer som viser de samlede virkningene av de tre prosjektene Brungfjellet, Stokkfjellet og Eggjafjellet/Åsfjellet, jf. kulepunkt seks.

NVE legger til grunn at de utredningskravene som er fastsatt vil gi et godt inntrykk av hvordan tiltaket vil kunne oppfattes i landskapet. Etter NVEs vurdering kan man med fotorealistiske visualiseringer danne seg et godt bilde av de nær- og fjernvirkningene vindkraftverkene vil få for landskapet i de berørte områdene.

Vedrørende landskap anbefaler DN at utkast til ny veileder for vurdering av landskapsvirkninger ved utbygging av vindkraftverk bør brukes som standard metodikk i vindkraftsaker, noe som vil gjøre det lettere å sammenlikne konfliktnivået i ulike saker. NVE har i samarbeid med Riksantikvaren og DN

arbeidet med å utvikle en landskapsanalysemetodikk hvor naturfaglige og kulturminnefaglige aspekter er integrert i landskapsvurderingene, og hvor verdivurderingene i større grad skal være etterprøvbare. Metodikken skal testes ut i noen vindkraftprosjekter i løpet av 2011/2012 og siden evalueres.

NVE viser til at Eggjafjellet/Åsfjellet inngår blant de utvalgte prosjektene der ny metodikk for landskapsvurderinger skal utprøves. NVE finner det hensiktsmessig at evalueringen av den nye metodikken foreligger før metodikken ev. benyttes i flere vindkraftsaker.

Overvik sitt innspill om at synlighetskart bør utarbeides for hele kommunen er i hovedsak dekket i utredningsprogrammet under temaet *Landskap*, kulepunkt fire. I samsvar med NVEs veileder 5/2007 om *Visualisering av planlagte vindkraftverk* er det satt en grense på 20 km i synlighetskartet.

Overvik sitt innspill om at det bør utarbeides fotomontasjer som viser påvirkning etter mørkets frembrudd, samt animerte videoer som viser den visuelle påvirkningen av blinkende hinderlys over hele døgnet, bes vurdert i utredningsarbeidet. NVE ber om at visuelle virkninger knyttet til lysmerking av vindturbiner vurderes kort i utredningen for landskap, jf. kulepunkt seks.

Det bør i følge fylkesmannen utredes om utbyggingen vil berøre noen av de verdifulle kulturlandskapene som er valgt ut fra *Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag*. NVE ber om at dette kort beskrives i utredningene, og har tatt inn kravet i utredningsprogrammet under temaet *Landskap*, kulepunkt sju.

5.3.2 *Naturmangfold*

Flere høringsinstanser, herunder Selbu kommune, Fylkesmannen, Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag, Selbu SV, NOF, Jostein Sandvik, Thomas Jensen og Jon Olav Kjosnes ber om at det gjennomføres nye kartlegginger av fugl og naturtyper etter DN's metodikk, ettersom kommunen er mangelfullt utredet med tanke på biologisk kunnskap. Flere høringsinstanser er opptatt av at det gjennomføres kartlegging i felt. NOF ber om at forekomsten av hekkende rovfuglarter, herunder hubro, utredes. NOF forutsetter at tiltaket vil medføre ekskludering fra hekkeområdene og økt kollisjonsdødelighet blant voksne fugler. På bakgrunn av dette ber de om at virkningene for hekkebestand av fjellryper og liryper i området utredes. Også virkningene for hekkende vannfugl og tilstedeværelse av hekkende brushane innen anleggsområdet bes utredet. Mange høringsinstanser, herunder NOF, er også opptatt av at trekket av fugl blir kartlagt, og det vises i denne sammenheng spesielt til artene trane og kortnebbgås.

FNF viser til naturmangfoldlovens krav om kunnskapsbaserte beslutninger. De mener at tilstrekkelig kartlegging av naturverdier krever mange dagers kartlegging i de aktuelle områdene. Førre-var-prinsippet må legges til grunn dersom det ikke foreligger tilstrekkelig kunnskap, og også om det blir for dyrt å fremskaffe dette. Videre kreves det at det innhentes kunnskap om hvordan samlet belastning for alle anleggene vil bli. I en slik utredning må en se på hvordan flere vindkraft- og andre typer anlegg samlet kan påvirke bestandene av ulike arter. FNF viser til krav i veileder for naturmangfoldloven. For de tre aktuelle sakene bes det om at en uavhengig konsulent rangerer konfliktnivået for de ulike temaene.

NVE viser til utredningsprogrammets kapittel 3.2 om *Naturmangfold*, der det stilles omfattende krav til utredning av både fugl, naturtyper og vegetasjon og andre dyrearter. NVE har under samme kapittel stilt krav til utredning av områdets verdi som trekklokalitet for fugl. NVE viser også til utredningsprogrammets kapittel 2 om *Prosess og metode*, der det heter at det skal gjennomføres feltundersøkelser dersom eksisterende dokumentasjon er mangelfull. NVE anbefaler i samme kapittel generelt at DN's håndbøker benyttes i utredningene.

I tråd med flere høringsinstansers innspill ber NVE om at fugletrekk av traner og kortnebbgjess i og i nærheten av planområdene beskrives. Av utredningskravene går det også frem at kollisjonsrisikoen skal vurderes.

Fylkesmannen viser til naturmangfoldloven § 10 og krever utredning av samlet belastning for flere vindkraftverk i regionen. Analysen bør omfatte kollisjonsrisiko med turbiner, ledninger og andre tekniske installasjoner, omfanget av biotopødeleggelse og fordrivelseeffekter i anleggs- og driftsfasen, og totaleffekten av disse faktorene. NVE viser til tidligere drøftinger om dette i kapittel 5.2 om *Samlede virkninger, prosess og metode* i dette notatet.

NOF viser til naturmangfoldloven og til rapporten *Samlet belastning av vindkraftutbygging på fugl* fra NINA (2010). De skriver at feltundersøkelser er nødvendig, og at disse må gjennomføres over en tilstrekkelig tidsperiode og store nok territorier. Videre har NOF en rekke spesifikke utredningskrav knyttet til arter, trekkseonger og funksjonsområder for rovfugl, spurvefugl og hønsefugl. DN stiller også en rekke spesifikke utredningskrav om feltkartlegging av naturmangfold. Det pekes blant annet på at feltkartleggingen må finne sted på tider av året hvor det er mest sannsynlig å avdekke verdiene, og at de spres over flere dager og i flere perioder. De ber om at kartleggingene må gjennomføres med anerkjent og etterprøvbart metodikk og at DN's håndbøker skal legges til grunn for undersøkelsene. Videre påpekes det at for eksempelvis rovfugl og ugler medfører at undersøkelsesområdet er relativt stort, slik at man fanger opp ulike funksjonsområder. NVE legger til grunn at DN og NOFs innspill følges opp i utredningsarbeidet.

Utredningskravene vedrørende naturtyper og vegetasjon fremgår av utredningsprogrammets kapittel 3.2 om *Naturmangfold*. Her skal det utarbeides en oversikt over verdifulle naturtyper og kritisk truede, sterk truede og sårbare arter som kan bli berørt av tiltaket. Potensialet for funn av kritisk truede, sterkt truede og sårbare arter i området skal vurderes. Etter NVEs vurdering tilfredsstiller disse kravene de innspill som er fremmet til utredninger på dette temaet.

Guldseth utmarkslag og Arne Jørgen Kjøsnes sine krav om at utredningene vurderer hvordan trekkruter for hjortedyr vil bli påvirket av vindkraftverk er tatt inn i utredningsprogrammets tema om *Andre dyrearter*.

5.3.3 *Inngrepsfrie naturområder og verneområder*

De fleste høringsinstanser påpeker at tiltakene vil berøre et stort og viktig sammenhengende inngrepsfritt område mellom Melhus og Tydal. Flere høringsparter har kommentert at områdene har særlig verdi på grunn av sin nærhet til store befolkningskonsentrasjoner i Trondheim og for øvrig i Sør-Trøndelag. Det vises til at tiltakene vil medføre bortfall av deler av et av landets mest bynære inngrepsfrie naturområder som er kategorisert som villmarkspregede, og det bes om at dette legges til grunn i utredningsarbeidet.

DN skriver at verdi- og konsekvensvurdering av inngrepsfrie naturområder bør skje i tråd med *Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg*. FNF krever at tap av inngrepsfrie naturområder som følge av de enkelte tiltakene må vurderes opp mot øvrig tap regionalt og nasjonalt.

NVE viser til kulepunkt en under temaet *Inngrepsfrie naturområder og verneområder*, hvor det står at tiltakets virkning for inngrepsfrie naturområder skal beskrives. De aktuelle retningslinjene, utarbeidet av Olje- og energidepartementet og Miljøverndepartementet i 2007, beskriver kriterier for hvordan virkning for inngrepsfrie naturområder skal vurderes. Disse kriteriene skal legges til grunn for vurderingen. Etter NVEs vurdering ivaretas ønskene om vurdering opp mot eksisterende inngrepsfrie naturområder i regionen av dette kulepunkt. NVE ser ikke at det er beslutningsrelevant at inngrepsfrie naturområder nasjonalt vurderes i konsekvensutredningen.

Flere høringsparter, blant annet Selbu kommune, Fylkesmannen og DN ber om vurdering av samlet belastning for inngrepsfrie naturområder for alle de tre tiltakene. Det vises i den sammenheng til krav i Forskrift om konsekvensutredning. Her vises det til NVEs vurderinger i kapittel 5.2 om *Samlede virkninger, prosess og metode* i dette notatet.

5.3.4 Kulturminner og kulturmiljø

Kristine Stene påpeker viktigheten av at det blir gjennomført omfattende feltundersøkelser av kulturminner. NVE viser til utredningsprogrammets tema om *Kulturminner og Kulturmiljø*, der det stilles en rekke krav til utredninger. Av kravene går det frem at kjente automatisk fredete kulturminner/kulturmiljø, vedtaksfredete kulturminner og nyere tids kulturminner og kulturmiljøer innenfor planområdet og nærliggende områder skal beskrives og vises på kart. Videre er det stilt krav om at kulturminnenes og kulturmiljøenes verdi skal vurderes, og at det skal utarbeides et verdikart. Det er også stilt krav om at potensialet for funn av automatisk fredete kulturminner skal vurderes, og at delområder med størst potensial for funn skal vises på kart.

Videre skal direkte og visuelle virkninger av tiltaket for kulturminner og kulturmiljø beskrives og vurderes, og det skal redegjøres kort for hvordan virkninger for kulturminner kan unngås ved plantilpasninger.

Sametinget og reinbeitedistriktet viser til at tiltaksområdene er brukt til reindrift også før distriktsinndelingen fant sted og ber om at samiske kulturminner utredes. Sametinget ber om at det rettes et særlig fokus på samiske kulturminner, og at også kulturlandskapet skal vurderes. Det bes også om at virkninger beskrives både for anleggs- og driftsfasen. Utredningskravene er tatt inn i utredningsprogrammet under tema *Kulturminner og kulturmiljø*.

Sametinget er av den oppfatning at undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 bør oppfylles før konsesjonsavgjørelsen skal foretas og at en eventuell utsettelse må omsøkes. Etter NVEs vurdering er det hensiktsmessig at § 9-undersøkelsene gjennomføres i tilknytning til detaljplan, noe som innebærer at dette normalt gjennomføres etter et eventuelt konsesjonsvedtak. NVE vil derfor ikke kreve § 9-undersøkelser i utredningsprogrammet.

5.3.5 Friluftsliv og ferdsel

Flere høringsparter, blant annet Selbu kommune, DN, Trondhjems turistforening, Trondheim Kristelige Folkeparti, Kristin Stene og Jon Olav Kjøsnes har kommentert at virkninger for friluftsliv må vurderes særlig grundig, da de aktuelle områdene er svært viktige frilufts-/rekreasjonsområder for hele Trondheimsregionen. Høy befolkningsvekst i regionen tilsier at områdene blir enda viktigere i fremtiden. Dette er i følge flere høringsinstanser særlig gjeldende for Brungfjellet og for Rensfjellet, hvor Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk er planlagt. Kristine Stene mener at temaet friluftsliv er sentralt for tiltakene. Høringsinstansene ber om at utredningene identifiserer og verdsetter den negative endringen som de mener tiltakene vil ha på friluftslivet, og at utredningene tar for seg hvordan opplevelsesverdien og sikkerheten vil endres for friluftslivet ved utbygging. Flere er også opptatt av å utrede virkningene for det tradisjonelle friluftslivet, jakt og fiske. Videre ber de om at friluftslivsbruken av områdene sammenlignes med bruk i andre områder. Hans Bårdsgård ber om at konsekvensutredningen omfatter en oversikt over dagtrafikk og sesongkort på de fire skogsbilveiene som leder inn mot planområdet for vindkraftverket, sammenlignet med de andre skogsbilveiene i Selbu, slik at det kan gis en oversikt over i hvilken grad utbyggingen berører viktige friluftsområder. Trondheim Kristelige Folkeparti ber om en vurdering av hvor store friluftsarealer det er ønskelig at et storbyområde som Trondheim har nær tilgang til. Både størrelse, avstander, kvalitet og variasjon bør inngå i vurderingene.

NVE viser til kulepunkt en under temaet *Friluftsliv og ferdsel* hvor det står at det skal redegjøres for friluftsområder som berøres av tiltaket. Det skal videre, jf. kulepunkt to, vurderes hvordan tiltaket vil påvirke planområdet og tilgrensende områder. Dette omfatter også jakt. Hvor store de tilgrensende områdene skal være, vil fremgå av vurderingene i kulepunkt en. Dette vil etter NVEs syn medføre tilstrekkelig utredningsomfang av dette temaet. NVE vil ikke kreve utredninger av trafikken på skogsbilveier som leder inn mot området. Etter NVEs vurdering vil en slik oversikt ikke gi et helhetlig bilde over bruken av planområdet i friluftslivssammenheng.

Flere høringsparter, blant annet Fylkesmannen, DN, Trondheimregionens Friluftsråd, TT og flere privatpersoner ber om vurdering av samlet belastning for friluftsliv for alle de tre tiltakene. DN viser til krav i *Forskrift om konsekvensutredninger*. NVE viser i denne sammenheng til våre vurderinger i kapittel 5.2 om *Samlede virkninger, prosess og metode* i dette notatet.

Flere høringsinstanser ber om at utredningene av friluftsliv skjer etter metoder beskrevet i DN's håndbok 25 *Kartlegging og verdsetting av friluftsområder* (2004). Det anføres videre som viktig at man i kartleggingen bruker viktige kilder som regionale og lokale myndigheter, interkommunale friluftsråd, aktuelle interesseorganisasjoner (herunder turistforeninger) og lokalkjente. NVE viser til tidligere drøftelser under kapittel 5.2 om *Samlede virkninger, prosess og metode* i dette notatet, og påpeker at NVE anbefaler at det i utredningsarbeidet benyttes standard metodikk, herunder Miljøverndepartementets veileder om konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven, Direktoratet for naturforvaltnings håndbøker og NVEs veiledere, der dette vurderes som hensiktsmessig. Konsekvensutredningen skal ta utgangspunkt i foreliggende kunnskap og nødvendig oppdatering av denne. NVE legger til grunn at man i utredningsarbeidet bruker viktige kilder som regionale og lokale myndigheter, interkommunale friluftsråd, aktuelle interesseorganisasjoner (herunder turistforeninger) og lokalkjente, slik DN ber om. NVE ber også i utredningsprogrammet om at det kort redegjøres for datagrunnlag og metoder som er benyttet for å vurdere virkningene av vindkraftverket.

FNF Sør-Trøndelag krever at DN's håndbok 24 *Marka - Planlegging av by- og tettstedsnære naturområder* (2003) benyttes i utredningsarbeidet. Dette er en veileder om planlegging av marka, med særlig fokus på hvordan forholdene for friluftslivet kan tilrettelegges. NVE finner ikke at bruk av denne veilederen vil gi beslutningsrelevant informasjon i forbindelse med vindkraftverk, og vil ikke pålegge dette.

TKF, Trondheimsregionens friluftsråd, Toril Rannestad og Arne Jørgen Kjosnes ber om utredninger knyttet til tiltakets virkninger for folkehelsen. NVE legger til grunn at utredningene omhandler hvordan støy, visuelle virkninger og risiko for iskast vil påvirke opplevelsen av friluftslivet og viser til utredningsprogrammets krav vedrørende dette temaet.

5.3.6 Forurensing

Støy, skyggekast og refleksblink

TKF, TT, flere hytteeiere og friluftsutøvere er opptatt av støyvirkningene av de aktuelle vindkraftanleggene. TT mener at støyvirkninger av vindkraftutbygging vil gi stor reduksjon av opplevelsesverdiene i området. Roar Fritjofsen lurer på hvilken forskning som er gjort på høy- og lavfrekvent støy. Løvmo og Kjosnes ber om at tiltakene utredes for skyggekast, refleksblink og støy, og at helseproblemer som følge av dette utredes og forskes på. TKF ber om at det i utredningsarbeidet kartfestes støygrenser på 40 og 35 db ved ulike vindstyrker, slik at reduksjonen av "stille" friluftsområder fremkommer.

NVE viser til temaet *Støy* i utredningsprogrammet, der det står at det skal vurderes hvordan støy fra vindkraftverket kan påvirke helårs- og fritidsboliger og friluftsliv. Støyberegningene skal ta utgangspunkt i at vinden blåser fra alle retninger samtidig. Bebyggelse med beregnet støynivå over $L_{den} = 40$ dB skal angis på kartet. NVE legger videre til grunn at ulike støygrenser tas med på støysonekartene. Når det gjelder lavfrekvent støy, legger NVE til grunn at det er en rådende konsensus i fagmiljøene om at lavfrekvent støy fra vindturbiner ikke utgjør et større problem enn støy i høyere frekvenser. NVE vil derfor ikke kreve spesifikke utredninger av lavfrekvent støy.

Når det gjelder skyggekast, ivaretas ønskene gjennom temaet *Skyggekast* i utredningsprogrammet. Det bes om at tiltakshaver vurdere hvorvidt skyggekast fra vindturbinene kan få virkninger for bebyggelse og friluftsliv i området. NVE krever også at det utarbeides et kart som viser faktisk skyggekastbelastning for berørte helårs- og fritidsboliger, der tidspunkt og varighet skal oppgis.

Refleksblink fra vindturbiner opptrer erfaringsvis sjeldent. Normalt vil refleksvirkningen fra vindturbinene halveres første driftsår. Etter NVEs vurdering er ikke refleksblink en aktuell problemstilling ved det planlagte vindkraftverket.

Den sjenanse som støy fra vindturbiner eventuelt medfører er avhengig av en rekke faktorer knyttet til støyens styrke og karakter, og til personen som blir eksponert for støyen. I de senere år er det gjennomført omfattende undersøkelser av støyvirkninger fra vindkraftverk i Sverige og Nederland¹. Resultater fra disse undersøkelsene viser ingen direkte sammenhenger mellom lydnivå og helsevirkninger, men det påvises en sammenheng mellom lydnivå og irritasjon og mellom irritasjon og enkelte helsevirkninger. Det fremgår videre at de som opplevde støyplager i særlig grad var de som kunne se vindturbinene, som var følsomme for støy eller som var negative til vindkraftverket. NVE påpeker at det skal gjennomføres omfattende utredninger av virkninger av blant annet støy og visuelle virkninger for friluftsliv og landskap. Eventuelle konsekvenser vedrørende folkehelse er etter NVEs vurdering så metodisk krevende at vi ikke vil fastsette krav om dette. Virkninger for folkehelsen av et vindkraftverk kan også vurderes som positiv ved at nye brukergrupper tar i bruk internveier i planområdet til friluftsmål.

Drikkevann og forholdet til vannforskriften

Selbu kommune ber om at det vurderes om tiltaket vil berøre vannforekomster, slik at tiltaket også må behandles etter vannforskriften. Utredningskravet er ivaretatt under kapittel 3.3, temaet *Drikkevann* i utredningsprogrammet, hvor det kreves at tiltakets virkninger for kjente og planlagte drikkevannkilder skal utredes.

Iskast

Mange høringsinstanser ber om at tiltaket utredes for iskast. Reindriftsforvaltningen krever spesifikt at sikkerheten for reindriftsutøvere må utredes. Selbu kommune og Selbu SV ber om at vurderingene gjøres på bakgrunn av erfaringstall fra andre vindkraftverk i tilsvarende klimatiske forhold. Det bes også om at kostnader og energibruk ved bruk av avisningsutstyr beskrives.

Utredningskravene er ivaretatt under kulepunkt fem under temaet *Annen forurensing*, der det stilles krav til at sannsynligheten for ising og risikoen for iskast skal vurderes. Dersom ising vurderes som sannsynlig, skal aktuelle tiltak som kan redusere ising beskrives, og kostnadene ved avisningssystemer og sikkerhetstiltak oppgis.

¹ Pedersen, E. 2011. *Health aspects associated with wind turbine noise - results from three field studies.*

5.4 Nærings- og samfunnsinteresser

5.4.1 Verdiskaping, hyttenæring og turisme

Selbu kommune krever en vurdering av de samfunnsøkonomiske konsekvensene for kommunen. Herunder ønskes en vurdering av de økonomiske konsekvensene for hyttenæring og øvrig næringsliv, og for Selbu kommune som vertskommune. Utredningene bes gjennomført i et langsiktig perspektiv, og basert erfaringstall. Det bes om en vurdering av samfunnsøkonomiske konsekvenser for Selbu ved at en eventuell driftsorganisasjon blir plassert i Selbu.

Selbu SV ønsker utredning av skatteinntekter fra privatpersoner som mottar økonomiske midler i forbindelse med utbyggingen. De spør videre om hvor mange arbeidsplasser vil det bli i Selbu i anleggsperioden og i driftsperioden, hvor mye eiendomsskatt vil Selbu kommune få og om Selbu kommune vil få tildelt konsesjonskraft. Selbu SV ønsker videre en utredning av de økonomiske konsekvensene for hyttenæringa sett i et 25-årsperspektiv, og påfølgende virkninger for Selbu kommune.

NFN og flere privatpersoner forventer et samfunnsmessig verditap, og ber om at virkninger for reisenæring, hyttenæring og service tilknyttet dagens hytteliv utredes, herunder salg av jaktkort. Flere høringsinstanser mener at erstatning for verdiforringelsen av naboeiendommer bør vurderes etter dansk modell. Løvmø skriver at det også bør avklares hvem som er ansvarlig for eventuelle erstatninger. Arne Jørgen Kjøsnes ber om utredninger av hvor mye dagens satsingsområde, turisme/hyttenæring, gir av inntekter.

NVE viser til temaet *Verdiskapning* i utredningsprogrammet, der det skal beskrives hvordan tiltaket kan påvirke økonomien i kommunene, herunder sysselsetting og verdiskapning lokalt. NVE viser også til temaet *Reiseliv og turisme*, der det står at reiselivsnæringen i området skal beskrives, og at tiltakets mulige innvirkninger for reiselivet skal vurderes. NVE legger til grunn at eventuelle virkninger for hyttenæringen drøftes i sammenheng med dette. I denne forbindelse skal myndigheter og næringsliv kontaktes for innsamling av relevant informasjon. NVE vil ikke imøtekomme kravet om at inntektene av turisme/hyttenæring utredes.

NVE presiserer videre at det ikke er tiltakshavers eller NVEs oppgave å utrede eventuelle erstatningsordninger ved utbygging av vindkraft, slik mange høringsinstanser ønsker. NVE er klar over at det finnes ulike erstatningsordninger ved utbygging av vindkraft i andre land, blant annet i Danmark slik mange peker på. Eventuelle endringer i dagens regelverk er etter NVEs vurdering et politisk spørsmål som ikke kan inngå i utredningene for et enkelt vindkraftverk.

Arne Jørgen Kjøsnes sitt krav om en utredning av arbeidsplasser som følge av utbyggingen omfattes av utredningsprogrammet kapittel 3.4 om *Nærings- og samfunnsinteresser*. Under temaet *Verdiskapning* bes tiltakshaver beskrive hvordan tiltaket kan påvirke økonomien i kommunen(e), herunder sysselsetting og verdiskapning lokalt og regionalt. Beskrivelsene gjelder både for anleggs- og driftsfasen.

NVE vil ikke kreve utredninger av hvordan utbyggingen kan påvirke tildeling av skjønnsmidler til kommunene, slik Jon Olav Kjøsnes ønsker, da tildeling av skjønnsmidler skjer etter søknad til fylkesmannen. NVE kan heller ikke se at dette temaet er beslutningsrelevant ved behandling av eventuelle konsesjonssøknader for vindkraftverk.

5.4.2 Landbruk

Fylkesmannen ber om omfattende utredninger knyttet til eventuelle virkninger for skogbruket, og ber om at hogstklasse, miljøregistreringer i skog (MiS), drift av tilgrensende skog og skogbrukets veier inngår i utredningene. NVE legger til grunn at flere forhold som fylkesmannen omhandler vil bli beskrevet i utredningene knyttet til jord- og skogbruk. NVE finner det ikke beslutningsrelevant at tiltakshaverne for eksempel skal gi en fullstendig oversikt over skogbruket, blant annet for hogstklasse, særlig i de områder det eventuelt ikke er utarbeidet skogbruksplaner.

Fylkesmannen vil også ha utredet hvordan en eventuell endring i beitebruken vil påvirke eventuelle kulturlandskapsområder, og viser til «*Regionalt miljøprogram for jordbruket i Sør-Trøndelag*» og de prioriterte beitelandskap som finnes i dette programmet. NVE ber om at det gjøres en kortfattet vurdering av om tiltaket vil berøre disse beitelandskapene. Kravet finnes under temaet *Landbruk* i utredningsprogrammet.

5.4.3 Reindrift

Sametinget og Riast/Hylling reinbeitedistrikt ber om utredninger knyttet til eventuelle virkninger for reindrift, selv om planområdet i dag ligger utenfor det som er definert som reindriftsområder. Det bes derfor om at det gjøres undersøkelser av tiltakets eventuelle virkninger for reindrift og viser til standard utredningskrav i lignende saker. Sametinget peker på at det ved arbeidet med utredningene bør brukes en metodikk og benyttes konsulenter som anerkjennes av reindriften.

Reindriftsforvaltningen ber om at det gjøres utredninger for det nettilknytningsalternativet som berører reinbeitedistriktet. Utredningen kreves utført i samarbeid med reinbeitedistriktet og Sametinget, og av utredere med god fagkompetanse på reindrift.

NVE kan ikke se at det for Eggjafjellet/Åsfjellet vindkraftverk er beslutningsrelevant å kreve utredninger for reindrift, da planområdet ligger langt fra definerte reindriftsområder.

Videre skriver Riast/Hylling reinbeitedistrikt at distriktsgrensen er en grense for objektivt skadeansvar, og er omstridt som rettighetsgrense. Det vises til at samerettsutvalget gjennom Kongelig resolusjon i 2001 fikk mandat til å utrede reindriften rettigheter til land og vann sør for Finnmark, og mener at NVE ikke kan realitetsvurdere eventuelle konsesjonssøknader før dette er avklart. NVE vil komme tilbake til dette spørsmålet dersom det blir fremmet en konsesjonssøknad for tiltaket.

5.4.4 Luftfart og kommunikasjonssystemer

På bakgrunn av erfaring fra andre vindkraftsaker ber NVE også om at tiltakets eventuelle virkninger for luftfarten utredes. I utredningsprogrammets kapittel 3.4, temaet *Luftfart og kommunikasjonssystemer*, ber NVE om det skal redegjøres for hvordan tiltaket vil påvirke omkringliggende radaranlegg, navigasjonsanlegg og kommunikasjonsanlegg for luftfarten. Videre skal tiltakets eventuelle innvirkning på ut- og innflygingsprosedyrene for nærliggende flyplasser beskrives kort. NVE ber også om at det vurderes om vindkraftverket og tilhørende kraftledninger utgjør ytterligere hindringer for luftfarten, spesielt for lavtflyvende fly og helikoptre.

Norkring skriver at en foreløpig analyse viser at en utbygging av vindturbiner i de aktuelle områdene sannsynligvis vil ha liten påvirkning for mottak av kringkastingssignaler, men dette må vurderes næyere i forbindelse med en utredning. Norkring ønsker også at det blir vurdert om de planlagte vindmøllene vil påvirke noen av de eksisterende radiolinjene i de aktuelle områdene.

NVE har satt krav om at dette avklares gjennom kulepunkt en under temaet *Luftfart og kommunikasjonssystemer* i utredningsprogrammet. Det er her satt krav om at det i utredningene

vurderes om tiltaket kan påvirke mottakerforhold for TV- og radiosignaler hos nærliggende bebyggelse. Det stilles krav om at Norkring AS skal kontaktes for innhenting av informasjon.

5.5 Annet

5.5.1 Nasjonal plan for vindkraft

Flere høringsinstanser savner overordnet planlegging av vindkraft ikke bare i fylket, men også på nasjonalt plan. I denne sammenheng viser NVE til at Stortinget ikke har sluttet seg til at det skal utarbeides en nasjonal plan for vindkraft.

5.5.2 Habilitet

Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag, Løvmo og Kjøsnes reiser kritikk mot at konsekvensutredningene bestilles og betales av utbygger. NVE viser til at det er tiltakshavers ansvar å utrede virkninger av det planlagte tiltaket for ulike fagtemaer, og at det også er opp til tiltakshaver å bestemme hvem som skal gjennomføre utredningene. Dette går frem av plan- og bygningsloven med forskrifter. NVE viser til at det benyttes anerkjente konsultentselskaper i arbeidsarbeidet. Når eventuell søknad med konsekvensutredninger foreligger kan de som ønsker å avgi uttalelse være med å kvalitetssikre utredningene som er gjennomført.

5.5.3 Verditap og kompensasjon

Flere høringsinstanser, blant andre Toril Rannestad, ber om at verditapet for fritidseiendommer utredes.

NVE viser til at virkninger for fritidseiendommer, som for eksempel støy, skyggekast og visuell påvirkning, vil bli vurdert under konsesjonsbehandlingen av tiltaket. Virkninger for hytteutbygging og eiendomsverdi er i hovedsak bestemt av private aktørers preferanser og aktuell markedssituasjon. Det vil etter NVEs syn være vanskelig å si noe konkret om dette i en konsekvensutredning. Det er etter NVEs vurdering mange andre forhold som også vil kunne påvirke markedsverdien av fritidsboliger og boliger, herunder en generell økonomisk aktivitetsendring. NVE vil på denne bakgrunn ikke kreve utredninger av dette temaet.

I konsesjonsbehandlingen skal NVE ta hensyn til både private og allmenne interesser, og vurdere om virkningene for samfunnet er akseptable. Vurdering av om en utbygging av vindkraftverk gir grunnlag for kompensasjon ligger imidlertid utenfor det NVE skal vurdere gjennom konsesjonsbehandlingen. Kompensasjon for utbygging av vindkraftverk er et forhold som er knyttet til grunneiers og rettighetshavers avståelse av bruksrett, eventuelt eiendomsrett, til grunnen der vindkraftverket med tilhørende infrastruktur skal bygges. Slike forhold må løses gjennom minnelige ordninger mellom grunneier og utbygger, eller gjennom et rettslig skjønn som følge av en ekspropriasjonssak.

NVE er kjent med at det i undersøkelser fra blant annet USA og Sverige ikke er påvist signifikante endringer i verdien på boliger som er etablert i nærheten av et vindkraftanlegg. NVE finner det derfor ikke relevant å kreve utredninger av dette forholdet.

5.5.4 Klimaregnskap, nytte/kostnadsvurdering og energiøkonomisering

Flere høringsinstanser, herunder Trondhjems Turistforening, Kjøsnes, Fridtjofsen, Holmli og Folgerø med familie, ber om at nytten av vindkraftutbygging generelt vurderes opp mot blant annet effektivisering av eksisterende vannkraftverk, småkraftverk, andre energiteknologier og energieffektiviserings- og sparetiltak.

NVE vil ikke inkludere slike utredninger i utredningsprosessen for vindkraftverkene, da dette ikke ansees beslutningsrelevant for de konkrete sakene. Dersom man skal oppnå dagens og fremtidens energipolitiske målsetninger kreves det bidrag fra alle energiteknologier, herunder vindkraft. I tillegg til utbygging av fornybar energi, herunder både vannkraft og vindkraft, satses det også på gjennomføring av energiøkonomiserende tiltak både i private husholdninger og i industrien.

Videre ber noen av høringsinstansene om at det utredes flere overordnede forhold av energipolitisk karakter, blant annet hvordan god energitilgang og lav energipris vil påvirke den politiske viljen til å innføre strømsparingstiltak. NVE finner ikke disse utredningskravene som beslutningsrelevante i konkrete vindkraftsaker, og vil ikke kreve at slike forhold blir utredet. Videre krever flere høringsinstanser å få utredet hvilke energikilder som blir erstattet når det kommer mer fornybar energi inn i systemet. Andre høringsinstanser ber om utredninger av hvordan eksportert kraft fra Norge vil påvirke forurensende kraftproduksjon og CO² kvoter/utslipp i Europa. Det bes også om utredninger for å sammenlikne energieffektivitet og kostnader ved effektivisering av vannkraftverk, sett i forhold til etablering av vindkraftverk. Også disse utredningskravene er etter NVEs vurdering av overordnet karakter og kan vanskelig utredes i de konkrete sakene.

Noen høringsinstanser ber også om at det utarbeides livsløpsanalyser for vindkraftverkene. Selbu kommune, FNF Sør-Trøndelag, Selbu SV og Trond Overvik ber også om at det lages et langsiktig energi- og klimaregnskap for bygging, drift og nedleggelse av anleggene. I en slik analyse bes det om at energi ved produksjon, bygging og drift av anleggene inkluderes.

NVE ser ikke behov for å utrede livsløpsanalyse for vindkraftverk fordi energiforbruket ved produksjon av turbiner, installasjon og nedlegging av vindkraftverk normalt tjenes inn på mindre enn ett år i drift.

5.5.5 Kvantifisering av miljøvirkninger

Mange høringsinstanser tar til orde for å utrede de økonomiske virkningene av tiltaket, og peker spesielt på at naturmangfold må gis en økonomisk verdi i gjennom kjente verdisettingsprinsipper, slik at miljøvirkninger kan inngå ved de samfunnsøkonomiske vurderingene av tiltakene.

NVE konstaterer at det i liten grad finnes kostnadstall knyttet til miljøvirkninger av vindkraftverk. Det finnes i dag ingen gode økonomiske metoder for verdisetting av ikke-prissatte virkninger av vindkraftverk. Det er gjort en del undersøkelser de siste tiårene som er basert på vurderinger av blant annet betalingsvillighet og av hvilke transportkostnader enkeltpersoner er villige til å påta seg for å oppnå ønskede mål, som utøvelse av friluftsliv, naturopplevelser med mer, men det er knyttet stor usikkerhet til resultatene. Resultatene kan være vanskelige å overføre fra en spesifikk undersøkelse til andre tiltak. Dette skyldes blant annet usikkerhet knyttet til den enkelte metode, og at forutsetningene som ligger til grunn for den enkelte undersøkelsen, vil variere fra en problemstilling til en annen. Gjennomføring av undersøkelser i et omfang som gir et fullstendig miljøregnskap, hvor alle virkninger er verdsatt i kroner og ører, er kostnads- og tidkrevende. Etter NVEs vurdering vil slike undersøkelser også inneholde så vesentlige feilkilder at resultatene blir upålitelige.

NVE vil også understreke at det alltid vil være virkninger som ikke kan kvantifiseres, og at en konsesjonsavgjørelse dermed i stor grad vil måtte baseres på faglig skjønn, selv om flere virkninger etter hvert skulle bli prissatt. Konsesjonssøknaden og tilhørende rapporter skal gi NVE tilstrekkelige opplysninger til at NVE kan foreta en grundig faglig vurdering av tiltakets virkninger.

NVE holder seg løpende oppdatert på det forskningsarbeidet som gjøres på metodeutvikling og faktiske undersøkelser.

5.5.6 *Ansvar ved nedleggelse av anlegget*

Flere høringsinstanser er opptatt av hvordan nedleggelse av vindkraftverket skal skje. Selbu kommune og DN ber om at det lages en plan for tilbakeføring av landskapet etter en eventuell avvikling. FNF Sør-Trøndelag ber også om at det lages en detaljert plan for hvordan området skal tilbakeføres til naturen etter at konsesjonene har gått ut. Naturvernforbundet ber også om at nedleggelsen av anlegget drøftes og at det beskrives hvilke planer, muligheter og intensjoner tiltakshaver har omkring dette teamet. Jon Olav Kjøsnes stiller spørsmål om hvordan spesialavfall ved dekonstruksjon skal avhendes. Noen høringsinstanser ønsker også utredninger av hvilke garantier man har for at opprydning skjer. Norges Miljøvernforbund ber om at det stilles bankgaranti for å sørge for at anlegget skal bli fjernet og det opprinnelige landskapet tilbakeført.

NVE har tatt inn i utredningsprogrammet under kapittel 1, temaet *Infrastruktur og nettilknytning*, at det skal gis en kortfattet beskrivelse av hvordan området kan tilbakeføres etter endt konsesjonsperiode.

NVE viser videre til standardvilkårene i energilovforskriften. Ett av vilkårene lyder: "Ved nedleggelse plikter den tidligere konsesjonær å fjerne det nedlagte anlegg og så langt som mulig føre landskapet tilbake til naturlig tilstand". NVE kan sette frist for arbeidet og treffe bestemmelser med hensyn til tilbakeføringen. I tillegg til dette standardvilkåret vil NVE ved en eventuell konsesjon sette krav om at konsesjonær innen utgangen av det 12. driftsåret for anlegget oversender NVE et konkret forslag til garantistillelse som sikrer kostnadsdekning for fjerning av vindturbinene og tilbakeføring av området ved utløp av driftsperioden, jmfør energilovforskriften § 3-4 d.

NVE vil også sette vilkår i en eventuell konsesjon om at det utarbeides en Miljø, transport- og anleggsplan (MTA). Denne planen beskriver hvordan anlegget skal bygges, drives, vedlikeholdes og nedlegges. Planen skal utarbeides av tiltakshaver og godkjennes av NVE. Spesialavfall skal håndteres etter gjeldende regler.

5.5.7 *Samfunnssikkerhet og forsyningssikkerhet*

Jenssen viser til at det er påvist sprekke-dannelser i turbiner på Smøla, og lurte på hvilke kriterier turbinene blir dimensjonert for, og om de vil tåle fremtidig økning i vind. NVE viser til at i en eventuell konsesjon vil bli satt vilkår som omhandler last- og dimensjoneringskriterier. Gjennom dette vilkåret skal konsesjonær dimensjonere anlegget for å kunne operere sikkert på den aktuelle lokaliteten. Vindmålinger som skal danne grunnlaget for beregning av dimensjonerende laster skal dokumenteres, og det skal redegjøres for målemetodikk, beregning av iskast og dimensjonerende vindhastighet. Av vilkåret går det også frem at konsesjonær skal vurdere planområdets lynintensitet og redegjøre for hvordan vindkraftverket er beskyttet mot lynskader. Konsesjonær skal også utføre beregning av dimensjonerende laster og lastvirkning samt dimensjonering av tårn, rotor og fundament. Disse beregningene skal utføres i henhold til gjeldende relevante standarder, normer og forskrifter (norske eller internasjonale). NVE kan kreve dokumentasjon av beregningene.

Av vilkåret går det også frem at konsesjonær skal utarbeide et inspeksjonsprogram for vindkraftverket. Inspeksjonsprogrammets formål skal være å avdekke eventuelle feil, mangler eller svakheter som kan påvirke konstruksjonens sikkerhet over tid. Inspeksjonsprogrammet skal forelegges NVE før anlegget settes i drift.

Kjøsnes sitt krav om at risikoen ved å oppholde seg i nærhet av anlegget bør utredes omhandles under temaet *Annen forurensning* i utredningsprogrammet, der det bes om at dersom ising vurderes som sannsynlig skal sikkerhetstiltak oppgis. Kjøsnes sitt innspill om hvordan friluftslivsutøvere opplever denne risikoen omhandles under temaet *Friluftsliv* i utredningsprogrammet. I utredningen skal det

vurderes hvordan tiltaket vil påvirke friluftslivet i området. NVE legger til grunn at opplevelsesverdien av friluftslivet drøftes i denne sammenhengen.

Fylkesmannens krav om at det skal gjennomføres en risiko- og sårbarhetsanalyse av anlegget kan eventuelt imøtekommes dersom det gis konsesjon til anlegget.